

KÖH

Magyargencs Község Településrendezési Terve

**KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY**

MAGYARGENCS
VESZPRÉM MEGYE

2006. ÁPRILIS-MÁJUS

Tartalomjegyzék

Magyargencs.

Bevezető.	2-12. old.
Tartalomjegyzék.	2-3. old
1.1. A tanulmány tárgya.	5. old.
1.2. Törvényi környezet (A vonatkozó jogszabályok és tartalmuk).	5-12. old.
I. Vizsgálat. (Értékelmérés, értékleltár).	13-45. old.
I. a. Történeti leírás és régészeti örökség.	
* Történeti leírás (Elhelyezkedés, településtörténet).	13-17. old.
* Régészeti örökség. (Régészeti lelőhelyek).	17-22. old.
I. b. Természeti táj, tájhasználat.	
(Településhálózat és településszerkezeti összefüggések).	22-24. old
I. c. Településkép és utcakép.	24. old.
I. d. Településkarakter.	25. old.
I. e. Védeltségek (Régészeti és építészeti műemlékei).	25-26. old.
I. f. Az örökségi érték és védeltségük viszonya.	26. old.
* If.1. Régészeti lelőhelyek.	26-27 old.
* I.f.2. Építészete, köztéri emlékei.	
* Egyházi épületek.	28. old.
- Római katolikus templom.	28-30. old.
- Evangélikus templom.	30-31. old.
* Lakóházak, gazdasági épületek.	31-38. old.
* Térplasztika (Kőkeresztek-szobrok).	39. old.
* Térplasztika (Temető és sírjelek).	40. old.
I. g. Védelem alatt álló műemlékei, helyi védelmi javaslatok.	
* Országos védelem alatt álló műemlékek.	
* Széll-kastély.	41-42. old.
* Helyi védelmi javaslatok.	42-43. old.
I. h. Természeti örökség emlékei.	43-44. old.
I. i. Területhasználat és területi állapot.	44-45. old.
II. Változtatási szándékok.	46-52. old.
II. a. Településhálózat és tájhasználati változás.	46-47. old.
II. b. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás.	48. old
II. c. Infrastrukturális változás.	48-50. old.

II. d. Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása.	50-52. old.
III. Hatáselemzés.	53-62. old.
III. a. Történeti településhálózati következmények.	53. old.
III. b. Természeti, táji hatások.	54-55. old.
III. c. Településképfeltárulásának változásai.	55-56. old.
III. d. Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatásának, vagy pusztulásának lehetőségei.	56-59. old.
III. e. Történeti térbeli rendszerek alakulása.	59. old.
III. f. Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, település-szerkezetben, épített környezetben, a település életében.	60. old.
III. g. Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei.	60-61. old.
III. h. Településkarakter változásának hatásai.	61-62. old.
III. i. Környezeti terhelés és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései.	62. old.
IV. Összefoglaló.	63-67. old.
IV. a. Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés.	63. old.
IV. b. Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.	64. old.
IV. c. A kulturális örökség szemponttökből pozitív és negatív hatások mérlege.	64-65. old.
IV. d. Röviden összefoglalva. Nyilatkozat.	66. old. 67. old.
Mellékletek.	68-73. old.
1. Bibliográfia és források.	69. old.
2. Összefoglaló táblázatok.	70-71. old.
3. Térképek.	72-73. old.

Magyargencs Község Településrendezési Terve

Kulturális örökségvédelmi hatástanulmány

2006.

A tanulmány tárgya:

Magyargencs község Önkormányzata a jogszabályi előírásoknak megfelelően hosszú távra szóló Településrendezési Tervet készített. Ehhez a 2001. évi LXIV. tv. 66. § (2) bekezdés alapján kulturális örökségvédelmi hatástanulmány szükséges, mely a 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet 5. § (2) bekezdés értelmében az 1997. évi LXXVIII. tv. 9. § (3) bekezdése alapján véleményezésre megküldendő tervek kötelező alátámasztó munkarésze.

Törvényi környezet:

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk)

Általános örökségvédelmi fogalmak

Műemlék (M):

Minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történelmi alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Műemléki jelentőségű terület (MJT):

1. Az épületek, építmények, műtárgyak, valamint a hozzájuk tartozó telkek és területek (a továbbiakban együtt: ingatlanok) minden olyan csoportja, illetve olyan ipari vagy közlekedési terület, amely az adott település jellegzetes, történelmileg kialakult szerkezete, összképe, a tájjal való kapcsolata, tér- és utcaképei szempontjából védelemre és megtartásra érdemes, akkor is, ha nem minden egyes alkotóeleme egyedileg védett műemlék, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak;
2. a földfelszínnek, illetőleg a településnek az a része, amely alatt valamely elpusztult, de műemléki jelentőségű épületegyüttes, építmény vagy település összefüggő maradványai rejlnek, amely védelemre, feltárássra és legalább részleges bemutatásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

Műemléki környezet (MK):

A műemlék, illetve a műemléki jelentőségű terület közvetlen környezete, amelynek területén minden - e törvényben meghatározott - változtatást, beavatkozást a

műemlék városképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Régészeti örökség.

1. Hasznos tanácsok földmunkát végző beruházóknak

Vonatkozó alapvető jogszabályok (Tartalom)

- a. Régészeti szakhatósági hozzájárulás megelőző régészeti feltárásszerződés
- b. Feltárási engedély
- c. Ügyintézési határidő
- d. Előzetes nyilatkozat
- e. Leletbejelentés
- f. Régészeti lelőhelyek nyilvántartása
- g. Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely
- h. Örökségvédelmi bírság

a.) Régészeti szakhatósági hozzájárulás és szerződés.

* A 2001. évi LXIV. törvény értelmében a régészeti szakhatósági munkát, mely korábban a megyei múzeumok feladata volt 2001. október 18-ától a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal regionális irodái végzik.

* Az építésügyi, a bányászati és egyes (jogszabály által meghatározott) vízügyi engedélyezési eljárásokban az érdemi döntésre első fokon jogosult közigazgatási szerv, nyomvonalas létesítmények engedélyezése során általában a tervező keresi meg Hivatalunkat a szakhatósági egyeztetéssel.

* Fontos tudni, hogy a régészeti lelőhelyeket a törvény szerint a földmunkákkal járó beruházásokkal el kell kerülni. Abban az esetben, ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární.

* Megelőző régészeti feltárás Amennyiben a megkeresésre a Hivatal régészeti feltárást ír elő, úgy a beruházónak a területileg illetékes megyei múzeummal kell a kapcsolatot felvennie és szerződést kötnie. A beruházónak a törvény 23. §-a szerint „A fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülési költség 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére, így különösen a régészeti hatástanulmány, próbafeltárás, dokumentálás, elsődleges leletkonzerválás, valamint az elsődleges leletfeldolgozás teljes és a leletelhelyezés rendkívüli költségeit.”

A régészeti feltárásszerződést a múzeum és a beruházó között köttetik és a Hivatal hagyja jóvá. Érdemes már a szerződéskötés kezdeti szakaszába bevonni munkatársunkat, hiszen így az esetleges hiányokra is hamarabb fény derülhet és időt is lehet megtakarítani.

b.) Feltárási engedély

* A megelőző feltárás csak jogerőre emelkedett feltárási engedély birtokában végezhető. A kérelmet a feltárást végző intézmény nyújthatja be a Hivatal illetékes regionális irodájához mellékelve a múzeum és a beruházó közötti szerződést.

* Megelőző feltárás esetén, ha a beruházó is köteles a vonatkozó jogszabályok értelmében egyéb hatósági, illetve szakhatósági hozzájárulásokat beszerezni, úgy ezeket a feltárással kiterjedő érvennyel kell beszereznie, mert a feltárási engedély részét fogják képezni.

* A feltárási engedély kiadása és a szerződés jóváhagyása csak az Ásatási Bizottság (a Hivatal által működtetett szakmai testület) véleményezése után lehetséges. Az Ásatási Bizottság szükség esetén kéthetente, de legalább havonta egy alkalommal a hónap első hétfőjén ülésezik ezért érdemes arra törekedni, hogy erre a napra teljes legyen a beadvány. A beruházás számára történő területátadás csak a megelőző feltárás lezárulása után történhet meg.

c.) Ügyintézési határidő

Az ügyintézés határideje szakhatósági állásfoglalás esetében harminc nap, melyet egyszer nyolc nappal meg lehet hosszabbítani. A feltárási engedélykérelem elbírálására és a szerződés jóváhagyására szintén harminc nap áll rendelkezésre, de ezt a határidőt egy alkalommal további harminc nappal hosszabbíthatja meg a Hivatal az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. tv. értelmében.

d.) Előzetes nyilatkozat

A beruházó kérhet előzetes nyilatkozatot az elvégzendő munkák engedélyezésével kapcsolatos feltételekről. Az előzetes nyilatkozat ügyintézési határideje hatvan nap. Amennyiben az előzetes nyilatkozat alapjául szolgáló körülmények lényegesen nem változnak, úgy az egy éven belül induló engedélyezési eljárás során a Hivatal kötve van nyilatkozatához.

e.) Leletbejelentés

Amennyiben a Hivatal nem ír elő kikötést szakhatósági nyilatkozatában, vagy a földmunka nem engedélyköteles és régészeti lelet kerül elő, a munkát azonnal fel kell függeszteni és amellet, hogy a lelőhely védelméről gondoskodnak az esetet jelenteni kell a jegyzőnek, a korábbi jogszabályi gyakorlatnak megfelelően. A bejelentési kötelezettség vonatkozik a felfedezőre, az ingatlan tulajdonosára, az építetőre és a kivitelezőre egyaránt.

f.) Régészeti lelőhelyek nyilvántartása

* A régészeti örökség minél teljesebb, beavatkozás nélküli, annak eredeti lelőhelyén, eredeti állapotában, eredeti összefüggéseiben való megőrzését, - mint alapelvet - LXIV. törvény megerősítette. Ebből következik, hogy csak olyan mértékben szabad régészeti lelőhelyeken beruházni, vagy ásatást kezdeményezni - a fenntartható

használat elvének figyelembe vételével, - hogy a lelőhelyek állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseikben jelentősen ne károsodjanak. Ezért általánosan jó tanács, hogy bármilyen új, földmegmozgatással járó beruházás, vagy telekvásárlás előtt érdemes arról tájékozódni, hogy a beépítendő vagy megvásárolandó területen várható-e régészeti lelőhely, hiszen ez jelentősen befolyásolhatja a beruházás költségeit, illetve a telek beépíthetőségét.

* A tájékozódást érdemes a szomszéd telektulajdonosnál kezdeni, mert ha azon a telken volt ásatás, akkor a lelőhely áthúzódhat saját ingatlanukra is.

* A Hivatal (illetve egyik jogelődje, a Kulturális Örökség Igazgatósága) 1999-től vezet közhiteles nyilvántartást a régészeti lelőhelyekről. Előzetes becslések szerint kb. 100.000 lelőhely található Magyarországon. A lelőhelyek regisztrációja folyamatos.

* A feldolgozott adatokat a Hivatal honlapján egyszerűsített lelőhely-adatbázis formájában 2003 márciusától lehet megtekinteni ill. a vonatkozó miniszteri rendelet alapján (17/2002. NKÖM) indokolt esetben külön kérhető felvilágosítás.

g.) Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely

* Azokat a lelőhelyeket, amelyeket miniszteri rendelettel nyilvánítottak védetté (ún. védett régészeti lelőhelyek), a földhivatalok is kötelesek a tulajdoni lapon feltüntetni. Sajnos az elmúlt ötven év során ez a bejegyzés számos esetben elmaradt. Ezért a Hivatal elődjének, a Kulturális Örökség Igazgatóságának régészei 2001-ben revízió alá vették a védett területeket és pótolgatták az elmaradt bejegyzéseket, illetve elindították a folyamatot. De a tulajdoni lap jelenleg is csak „nagyjából” naprakész információt ad a terület régészeti védettségéről.

* A Hivatal engedélye szükséges a rendelettel védett régészeti lelőhelyeken az építési vagy egyéb hatósági engedélyhez nem kötött, de 30 cm mélységet meghaladó bármilyen földmunkával járó, illetőleg a terület jellegét veszélyeztető, befolyásoló változtatáshoz, munkálathoz. Így pl. engedélyköteles a faültetés, szőlő- és gyümölcsös telepítés, tuskóirtásos fakitermelés, rigolírozás, meliorizáció, kerítésállítás, csatornafektetés, légvezeték-tartóoszlop állítás, kavics-, föld- és anyagdepó, feltöltés és töltés létesítése, a terület funkciójának és használatának megváltoztatása, reklám elhelyezése, régészeti park, bemutatóhely létesítése, a lelőhely részét képező épület, építmény vagy maradványai bármely járósíntjének, padlójának megbontása. Az engedélyért közvetlenül a Hivatal regionális irodájához kell fordulni.

* Említést érdemel, hogy a védett lelőhelyek tekintetében új fogalmak bevezetésére került sor. A védett lelőhelyekhez védőövezetet kell kijelölni, valamint kategorizálni kell a védett lelőhelyeket. "Kiemelten védett" az a lelőhely, amely kivételes tudományos jelentőséggel és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír, „fokozottan védett” a tudományos jelentőségű, egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontosságú lelőhely.

h.) Örökségvédelmi bírság

Az örökségvédelmi előírások megsértői (engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően beruházók) örökségvédelmi bírsággal sújtandóak a törvény alapján. A védett régészeti lelőhelyek esetében, ha a védetté nyilvánító rendelet erről másképpen nem rendelkezik, a bírság mértéke 100 ezertől 250 millió forintig, nyilvántartott lelőhely esetében 10 ezertől 25 millió forintig terjedhet. A bírság adók módjára behajtandó köztartozásnak minősül. Részletes szabályozásával önálló rendelet foglalkozik (191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet az örökségvédelmi bírságról). Bár a beruházók számára első hallásra túlzó korlátozásoknak tűnhetnek a felsorolt rendelkezések, az idő fogja bizonyítani, hogy jelen körülmények között szükségszerűek. 1989 után olyan ugrásszerűen nőtt meg a hazai építkezések száma, hogy más formában, - engedélyeztetés nélkül - fehér foltta válhatnának egyes régiók, hovatovább korok, kultúrák tűnnének el nyomtalanul. Érdemes szem előtt tartani, hogy a mindennapi gyakorlatban, mindössze néhány évtized, netán száz év vizuális élménye vesz bennünket körbe, s öntudatlanul talán le is szűkítjük erre örökségünket, a föld mélyében azonban több ezer év ismeretanyaga rejtőzik, amelynek megismerése és megőrzése közös érdekünk. (Összeállította Ernyey Katalin).

2. A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

Törvények:

- 1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól
- 2001. évi LXIV. törvény – a kulturális örökség védelméről
- 1997. évi CXL. törvény, különösen a 38-49. § - múzeumi törvény.
- 1979. évi 2. törvényerejű rendelet – kulturális javak jogtalan átruházásáról.

Kormányrendeletek

- 218/1999. (XII. 28.) Kormányrendelet – szabálysértésekről.
- 149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet – a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről.
- 191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – örökségvédelmi bírságról.
- 190/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról.

NÖKÖM-rendeletek

- 18/2000. (XII. 18.) NKÖM rendelet – a kulturális szakértők működési engedélyéről.
BTK vonatkozó paragrafusai (216/b, 316, 324, 325. §).
- 16/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárására vonatkozó szabályokról
- 17/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – kulturális javak kiviteli szabályairól.
- 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – a régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálójára anyagi elismerésének részletes szabályairól

3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól.

17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról

4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet – örökségvédelmi hatástanulmányról.

3/2003. (I. 25.) NKÖM rendelet – egyes lelőhelyek védetté nyilvánításáról (példa).

Általában a 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján kell eljárni. Ennek alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

- Fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek
- Nyilvántartott régészeti lelőhelyek
- Régészeti érdekű területek

1.) Védett régészeti területek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) pont

A KÖH engedélye szükséges védett régészeti területen bármilyen, a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygató, más hatósági engedélyhez nem kötött tevékenység végzéséhez. A KÖH határozatának hiányában semmilyen munka nem végezhető. Egyéb esetekben a KÖH szakhatóságként jár el. Egyebekben mindenben az adott területre a régészeti védelmet elrendelő miniszteri rendeletben (a korábbiak esetében határozatban) foglaltakat kell követni és betartani.

2.) Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 11. §

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) és (4) bekezdés a) pontjai

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz, építkezéshez, a talaj bolygatásával járó tevékenység végzéséhez a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előzetes (szakhatósági, feltárások esetében hatósági) engedélye szükséges.

2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a Hivatal előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása, stb.) hozzá fognak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges tervezés, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz.

2001. évi LXIV. tv. 22. § (1)-(2) bekezdések

A földmunkával járó fejlesztésekkel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott régészeti lelőhelyeket – a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével – el kell kerülni. Ha a lelőhely földmunkával való elkerülése a fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás máshol nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett területet előzetesen fel kell tární.

2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 18/2001 NKÖM rendelet 14. §

A beruházás feltételeként adott esetben előírt régészeti feltárás költségei mindig a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a már ismert lelőhely megbolygatása. A régészeti feltáráshoz szükséges szerződést a beruházónak minden esetben a területileg illetékes múzeummal kell megkötnie. Ez általában a megyei, egyes területeken a helyi (városi) múzeum. A szerződés érvényességéhez a Hivatal jóváhagyása szükséges. Magát a feltárást bármelyik, a régészeti feltárások végzésére jogosult intézmény elvégezheti, amennyiben a szerződő felek erről megállapodásra tudnak jutni. A feltáráshoz jogosult intézményeket a 18/2001. (X.18.) NKÖM rendelet 2. § sorolja fel.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyen a lelőhely jelenlegi használati módját csak akkor kell korlátozni, ha annak folytatásától a lelőhely súlyosan károsodhat, vagy fennáll a megsemmisülés veszélye. Ugyanez vonatkozik az ott a Hivatal hozzájárulásával végzett tevékenységekre is: amennyiben ennek során előre nem kalkulálható örökségvédelmi érdek merül fel, vagy nem várt jelenség mutatkozik, a végzett tevékenységet korlátozni kell. A Hivatalnak a munka felfüggesztése esetén lehetősége van kártérítés fizetésére vagy régészeti védelem megindítására és kisajátítás kezdeményezésére.

2001. évi LXIV. tv. 82-85. §; 191/2001 Kormányrendelet

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, vagyis a bírság a kötelezettségzegés vagy a károkozás mértéke szerint 10 ezer forinttól 25 millió forintig terjedhet.

3.) Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében:

2001. évi LXIV. tv. 7. § 14. pont

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. Így ide kell sorolni minden talajbolygatással járó tevékenység végzésére kiszemelt területet is. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. Az ilyenkor követendő eljárásban a helyi önkormányzat is feladatot kap.

2001. évi LXIV. tv. 24. és 25. §; 18/2001 NKÖM rendelet 15. §

Amennyiben ezeken a nem ismert és így hivatalosan nyilván nem tartott régészeti lelőhelyeken régészeti jelenség vagy lelet kerül elő, a végzett tevékenységet abba kell

hagyni, és a helyszín vagy lelet őrzése mellett értesíteni kell a jegyzőt, aki a területileg illetékes múzeum és a KÖH szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. *A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli!* A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról. A szükséges beavatkozás költségeit (amennyiben időközben a KÖH nem regisztrált lelőhelyet a helyszínen) a feltárással jogosult intézmény köteles állni.

2001. évi LXIV. tv. 26. §; 18/2001 NKÖM rendelet 16. §

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg, amely nemesfémek esetében nem lehet kisebb a beszolgáltatott lelet nemesfémtartalmának piaci értékénél. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik).

4/2003. (II.20.) NKÖM rendelet

A Hivatal a rendeletben foglalt esetekben és tartalommal örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséhez kötheti szakhatósági állásfoglalásának megadását. Ez lényegében a már ismert lelőhelyek esetében a nagyobb felületet érintő, 1 ha területet vagy 500 m² épület-alapterületet meghaladó méretű, illetve bizonyos nyomvonalas létesítményekre, vízügyi létesítményekre, bányatelkekre és tereprendezésre vonatkozó beruházásokra érvényes bármely területen. A tanulmány elkészítése a beruházót terheli, készítésére a nevezett rendeletben feljogosítottak vállalkozhatnak.

A 2001. évi LXIV. törvény 66. § (2) bekezdés alapján készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003.

(II.20.) NKÖM rendelet melléklete.

Ugyanezen rendelet értelmében a hatástanulmány régészeti szakterületi részét csak felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személy készítheti. A hatástanulmány készítője jogosultságán túl egyben nyilatkozik arról is, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

I. Vizsgálat. (Értékelés - értékléltár).

I. a.) Történeli leírás, és régészeti örökség

Magyargencs községre vonatkozóan nem készült eddig részletes falumonográfia, így a település történetének és régészeti örökségének értékelésekor csak a szórványosan rendelkezésre álló adatok számbavételén túl, a helyszíni szemléken, azaz a terepbejárásokon tapasztaltakra, támaszkodhatunk.

Történeli leírás.

Elhelyezkedése:

Pápától észak-nyugatra, országúton mintegy 20 kilométernyire található a község. A Kemenes nyúlványa, illetve a Marcal és a Rába karolja át. Itt folyik el a Bittva is. Észak-keletre Egyházaskesző, északról Kemenesszentpéter, délről Kemeneshőgyész határolja. Hajdanában a feneketlen ingovány és mocsárvilág természetes védelmül szolgált a tatár–török dúlástól az 1848–49. évi szabadságharcig. A vízrendezések következtében a mocsaras részek eltűntek, határa azonban még ma is vizenyős. A Marcalt 1966-ban szabályozták, az árvízveszély azóta megszűnt.

A település etimológiája:

Az első okiratok 1268-ban említik meg Gencs, Gench, Guench neveken. Mint a Bodacsalád birtokát Bodagench és Bodaházagench néven jegyezték fel 1387-ben. A Kanizsai-család az 1400-as években adományként kapta a királytól. Az 1436. évi feljegyzések Gencset nemesi községként tüntették fel Nemesiánusgench néven, a Kanizsaiak birtokát pedig Egyházagench-nek nevezték. A Magyargencs nevet az 1700-as évek óta rendszeresen viseli a község, megkülönböztetésül a Vas megyei egykori Németgencs (ma Gencsapáti) községtől. Vas megyei község volt 1950. április 1-ig. Ekkor csatolták Veszprém megyéhez, a pápai járáshoz. Korábban a celldömölki járáshoz tartozott. A 15. század közepétől már a Kisfaludyak birtokolták. Ekkor több néven is szerepelt: volt Cozmagench, Felsőgench és Gench. A 14. századbeli iratok szerint a pápói prépostság birtoka is volt a község. A pápói prépostságnak a

Nádasd-nembéli gerlei Pethő Margit adományozta. Későbbi birtokosai a Károlyi, Hertelendy, Radó és Gömbös-családok voltak.

Településtörténet:

A leírások 1400-ban említik Magyargencset, - a gersei Pethő Margit adományaként - prépostsági birtokot. Később a Kardos, a Károlyi, a Kisfaludy, a Ráki és Hertelendy családok nevével találkozunk. Egy feljegyzés szerint az itteni erdőben pihent meg Napóleon híres serege, majd Pápa felé haladva sok lovas elmerült a Marcal ingoványaiban.

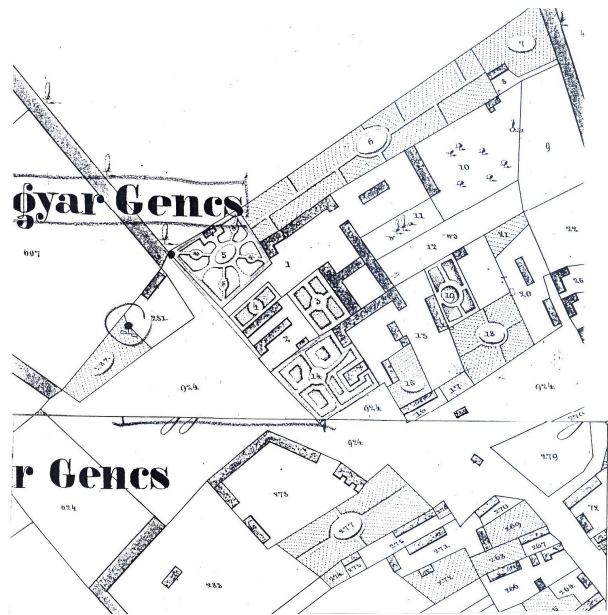
Magyargencs határa 1969-ben 6360 katasztrális hold. Ebből 3544 hold a szántó, 1461 hold az erdő, a többi pedig rét és legelő. A lélekszám csökkenő: 1873-ban 1534, 1898-ban 1564, 1930-ban 1460, 1942-ben 1399, 1969 júniusában pedig 1147 lakosa volt. Az 1970-es évek derekán 940-en élnek itt. A lakóházak száma viszont növekedett. Az 1873. évi 127 lakóházzal szemben 1970-ben 367 házat számolnak, napjainkban 267 lakóépület található a településen.

Elszigetelt község — fekvése miatt — egészen a 18. század végéig. Forgalmi úttal nem rendelkezett: a Rába, a Marcal és a Bittva ingoványa megnehezítette akkoriban az útépitést. Az 1790-es évek végén mégis megépült a Kiscell—Ostffyasszonyfa—Uraiújfalu—Magyargencs—Várkesző közötti kereskedelmi (commerciális) út, amely kedvező hatással volt a község fejlődésére.

A határ egytizede volt paraszti tulajdonban, cserepes ház csak a kilencszázas években épült először. Általában közös udvarok voltak, 3-5, vagy még több család lakott így, s csak a negyvenes évek elejétől fogyartkoztak ezek a házak, amikor az 50 felújított mellett, 147 új ház is épült.

A határral korábban öt földbirtokos és két nagybérő rendelkezett. A lakosság kétharmada cselédként dolgozott. 1945-ben 200 család kapott földet. A lakosság többsége 1959-ben — Rákóczi néven — termelészövetkezetet alapított, amelyben baromfitenyésztéssel, szarvasmarha tenyésztéssel és hizlalással foglalkoztak. Ötven hold gyümölcsösük és 50 hold málnásuk is volt. A pápai járás közepes mezőgazdasági nagyüzemei közé tartozott. Területe ekkor 3554 hold. Ebből 2198 hold a szántó, a taglétszám pedig 307 fő.

A lakosság többsége a kemenesszentpéteri Petőfi tsz-ben dolgozott. Szarvasmarhát, sertést, juhot tartanak, kukoricát, takannánynövényeket termelnek. Dobozüzemében 80 féle dobozt gyártottak a hollóházi porcelángyárnak. A faüzemben ládák készültek. Fapapucsokból Hollandiába is exportálnak. A sertéstelepen 800 sertést neveltek. A

község határában lévő állami gazdasági üzemegység 1960-ig a Békási Állami Gazdasághoz tartozott. Ennek megszűnésével a Pápai Állami Gazdasághoz csatolták.

Az 1890-es évek elején még 1500-1600 lakója van a falunak, főleg sok gyerek, akik tizenévesen már gulyásnak szegődtek. S hiába volt kötelező a hat osztály elvégzése, előbb kimaradtak, bár a nevüket is nehezen tudták leírni - mondja a krónikás. Az 1938-as felmérés szerint, 1460 lakost tartottak nyilván, (abban Sándormajor és Újmajor). 1947-ben 710 lakosa volta településnek.

A régi feljegyzések szerint, mindig is meghatározó volt a földművelés, csupán a birtokviszonyok változtak. 1930-ban például a 3544 hold szántóból 2524 az uraságok tulajdona, úgyszintén az 1401 hold erdőből 831. Jelentős fordulatot csak 1945 hozott, amikor a volt cselédek és más nincstelenek egyformán 5-5 holdnyi földet kaptak az uraságiból.

Igen nehéz esztendőket következtek, hiányzott a legszükségesebb eszköz és igaerő a földek megmunkálásához. Végül 1959-ben alakult meg a termelőszövetkezet. Újabb keserves évek teltek el, mire kialakultak a nagyüzemi munka feltételei. Megteremtődött a nehéz fizikai munkát felváltó géppark.

Hamarosan létrehozták a kiegészítő ipari üzemeket. Ma is 26 személy dolgozik a faüzemben, 20 pedig a varrodában. Ennél is nagyobb jelentősége lett a háztáji gazdaságok engedélyezésének, kialakulásának.

A felszabadult munkaerő (főleg a fiatalok) áramolhatott a városi nagyüzemekbe, a felsőbb iskolákba. A hetvenes—nyolcvanas években korszerű házak, egész utcasorok épültek, szaporodtak a kisgépek, televíziók és személyautók.

Átvészelte a törökdhúlásokat. Jobbára urasági és állami adományokból épültek a templomok, az iskolák. Amíg a korábbi századokban katolikus többség volt, a reformáció éveiben áttért uraságokat szolganépségük is követte. Végül evangélikus többség alakult ki a faluban, s csak egyharmada maradt a régi hiten. Ez az arány alig változott azóta.

A villanyt már 1939-ben bevezették, a vizet 1986-ban. Az 1950-es évektől kezdődően több létesítménnyel gazdagodott. 1959—60-ban községi fürdőt építettek. Fogorvosi rendelőt és lakást létesítettek. A megyei gyógyszertár vállalat új gyógyszertárt és lakást épített, egy régi műemlékjellegű kastély (Széll-kastély) felújításával — négytantermes iskola létesült az igazgatási körzet felső tagozatosai részére. Az ÁFÉSZ-szel közös beruházásban szolgáltatóház épült, amelyben helyet kapott az ÁFÉSZ élelmiszerbolt, presszó és húsbolt. Új postahivatal is épült. (A községnek 1866. november 21-től van postája). A termelőszövetkezet, a Pápa és Vidéke ÁFÉSZ és a községi tanács által adott 1,2 millió forintos támogatással, közel 3 millió forint költséggel, a három községgel és Pápával közvetlen telefonkapcsolat létesült. Magyargencsen 996 méter szilárdburkolatú út épült és 1830 méter járda lerakása történt meg. Ravatalozó épült. Korszerűsítették világítást a község főutcáján. Modern épült. Kultúrháza, könyvtára van a községnek., televíziót tartanak számon. A felsőtagozat magyargencsi központi iskolában tanulnak. A osztályosok is helyet kaptak itt.

Az iskolafenntartás közös a mintegy kilométernyire lévő Kemeneshőgyész önkormányzatával, a jegyzőség is közös. A felsősök helyben tanulnak. A gyereklétszám mindössze 84, közülük 16 a napközis. Az óvodában 24 a létszám. Jól kihasznált az ideiglenes torna-terem, s a helyi könyvtár is. A korábbi években sokkal jobb sportélet volt a faluban, ma inkább az iskolások használják a labdarúgó- és kézilabdapályát. Részt vesznek különböző meghívásos versenyeken.

Idegenforgalmi látnivaló a három öreg kastély. A Hertelendy-kúria óvoda volt, ma magántulajdonban van. Arról nevezetes, hogy itt lakott a névadó 48-as honvédezredes, aki a helyi temetőben pihen. Az egykori Szél-kastély ma általános iskola.

A házi orvos helyben van. A rendelők felszerelése megfelel a várakozásnak. Hetenként kétszer van rendelés, de terápiás kezelések ettől függetlenül is lehetségesek. Ide tartozik Kemeneshőgyész és Kemenesszentpéter is, a szakrendelések pedig Pápán vannak. Fogorvos, védőnő és állatorvos is dolgozik a faluban.

TELEPÜLÉSFEJLETTSÉGI MUTATÓK:

- Lakosság száma:	714 fő
- Belterület:	166 ha
- Külterület:	3634 ha
- Lakások száma:	260 db
Ebből önkormányzati:	9 db
- Vezetékes ivóvízzel ellátott lakások:	100%
- Telefonnal ellátott lakások aránya:	51%
- Burkolt (portalanított) utak:	100%

FEJLESZTÉSI TERVEK: gázvezeték és szennyvízcsatorna építése

INTÉZMÉNYEK: 1 óvoda, 1 általános iskola, 1 művelődési ház, 1 könyvtár, 2 templom, 1 sportpálya, orvosi rendelő

KÖZSZOLGÁLATI ADATTÁR:

- Napközi Otthonos Óvoda. Petőfi u. 84.
- Közös Fenntartású Általános Iskola. Petőfi u. 144.
- Községi Könyvtár. Petőfi u. 87.
- Kultúrház Petőfi u. 152.
- Orvosi Rendelő. Petőfi u. 67.
- Fogorvosi Rendelő. Petőfi u. 121.
- Védőnői Szolgálat. Petőfi u. 85.
- Körzeti Megbízotti Hivatal. Petőfi u. 178.

GAZDASÁGI ADATTÁR:

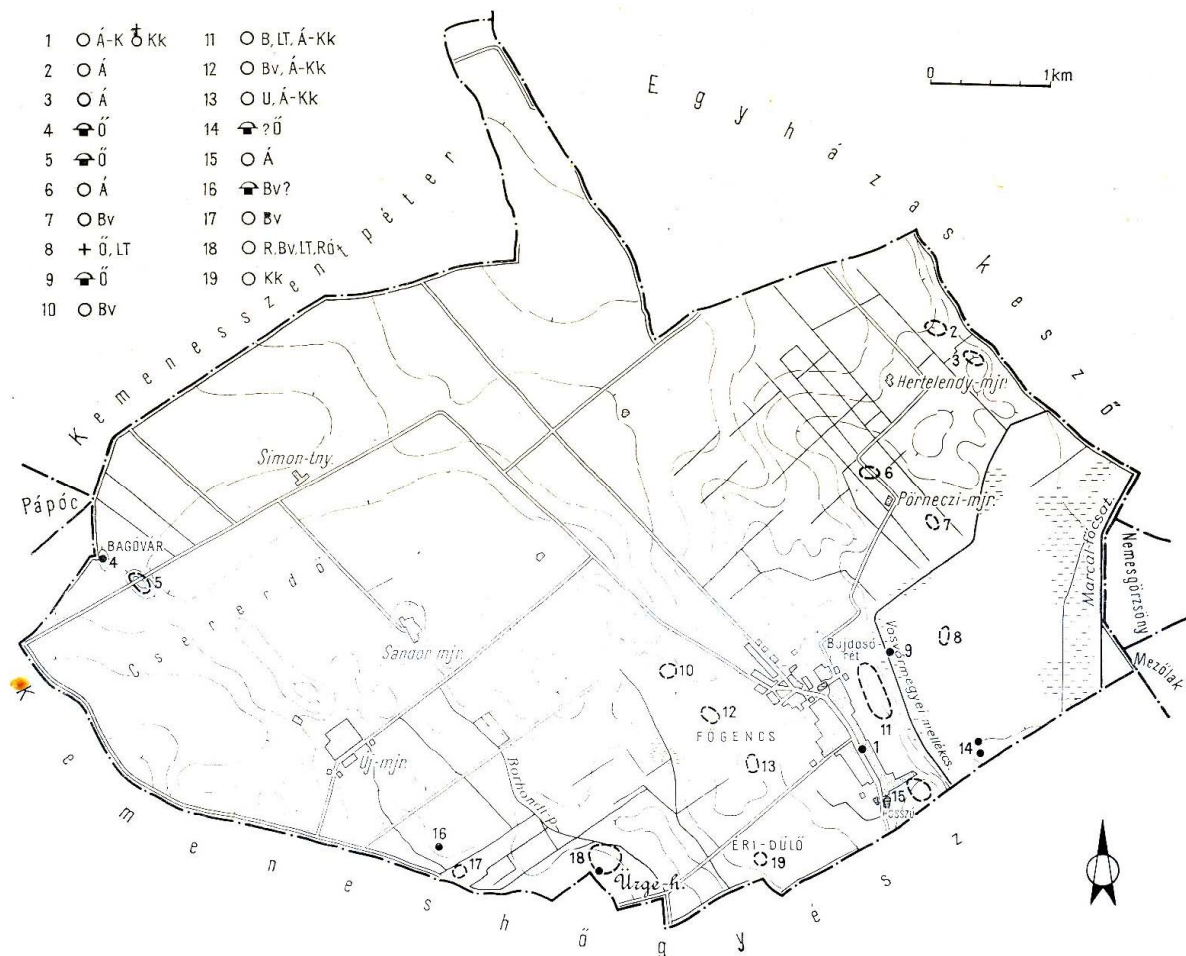
- Henel Patika Bt. Gyógyszertár. Petőfi u. 113.
- Vízkeleti Ferenc vállalkozó. Béke u. 5. Ruházati termékek, divatáru.
- Vegyesbolt. Petőfi u. 182.
- Táp- és Takarmánybolt. Rákóczi u. 4.
- Németh Sándor vállalkozó. Árpád u. 12. Vas, műszaki, üvegáru.
- Molnár Károly mezőgazdasági vállalkozó. Petőfi u. 153.

- Teke Zoltánné vállalkozó. Petőfi u. 168. Textiltermék összeállítása.
- Vida Sándor vállalkozó Petőfi u. 125. Tejfelvásárlás és értékesítés.
- Vegyesbolt. Petőfi u. 11.
- Thoma és Társa Bt. Petőfi u. 67. Háziorvos: dr. Thoma Elek.
- Magyargencsi Mezőgazdasági Szövetkezet. Széchenyi u. 10.
- Eszpresszó Petőfi u. 147.
- Pápa és Vidéke ÁFÉSZ. Vegyesbolt Petőfi u. 63.
- Pápa és Vidéke ÁFÉSZ. Élelmiszerbolt Petőfi u. 103.
- Magyargencsi Posta. Petőfi u.

Régészeti örökség.

(Régészeti lelőhelyek).

A Kemenesalja észak-keleti szélén megtelepült, korábban egyutcás falut keletről a Marcal széles ártere határolja, amelyből 1-2 méter magas homokszigetek emelkednek ki. Az enyhén hullámos felszínű, 120-145 m tengerszint feletti magasságú Kemenesalja völgyeiből a többnyire időszakos forrásokból táplálkozó Börhend-patak gyűjti össze a csapadékot. A szántóföldeken kívül nagy kiterjedésű ártéri rétek és az ősi növénytakaróból megmaradt cserfás erdők adják meg a táj jellegzetes képét.

1. RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM: Hrsz: 602.

A Vas megyéhez tartozó, Gencs néven szereplő helyen már az Árpád-korban több település kell feltételeznünk. (Vö. 12-13. sz. lelőhely). A 13-14. századi említések többnyire nem azonosíthatók a 15. században igen változatos névalakban feltűnő települések egyikével sem. Csánki Dezső a vagylagos említéseket összevetve három települést különböztet meg. Ezek közül az 1430-ban és 1436-ban említett Egyházasgencset, amely a Kanizsaiaké volt,¹ a mai belterületen kereshetjük. A falu szélét a 11. sz. lelőhelyen gyűjtött középkori cserepek jelzik. A templom körül előforduló embercsontok a középkori templom körüli temetőre utalnak.

Irodalom: 1. CSÉÁNKI 1894. 749.

2. HERTELENDY-MAJOR I: Hrsz: 049/4, 049/5, 049/6.

A homokos, kavicsos dombon kevés Árpád-kori cserepet: cserépbogrács- és fazékperemeket találtak a régész-kutatók.

Irodalom: 1. PHM 68.129.1-3.

3. HERTELENDY-MAJOR II.: Hrsz: 040.

A homokos, kavicsos dombon kevés, jellegtelen Árpád-kori cserép hevert a felszínen.

4. BAGÓVÁR: Hrsz: 0228/1.

A kavicsos talajú, sík területen egy kb. 1.5m magas, 15-20m átmérőjű és egy hasonló átmérőjű, kb. 0.3m magas halom van.

5 CSERERDŐ: Hrsz: 0268.

Az alacsony dombon, DK-ÉNy-i irányú ívelt vonalba rendeződve, öt halom helyezkedik el. A halmok átmérője 8-15, magassága 0,2-1,2m között váltakozik.

6. PÖRNECZI-MAJOR I.: Hrsz: 060/37.

A homokos, kavicsos talajú szántóföldön kevés, jellegtelen Árpád-kori cserép között bográcsperem-töredéket találtak a régész-kutatók.¹

Irodalom: 1. PHM 68. 126.1.

7. PÖRNECZI-MAJOR II.: Hrsz: 060/9.

A fekete homokos domboldalon sok, apróra törött, jellegtelen későbronzkori cserép hevert a felszínen.

8. MARCAL-RÉT I.:

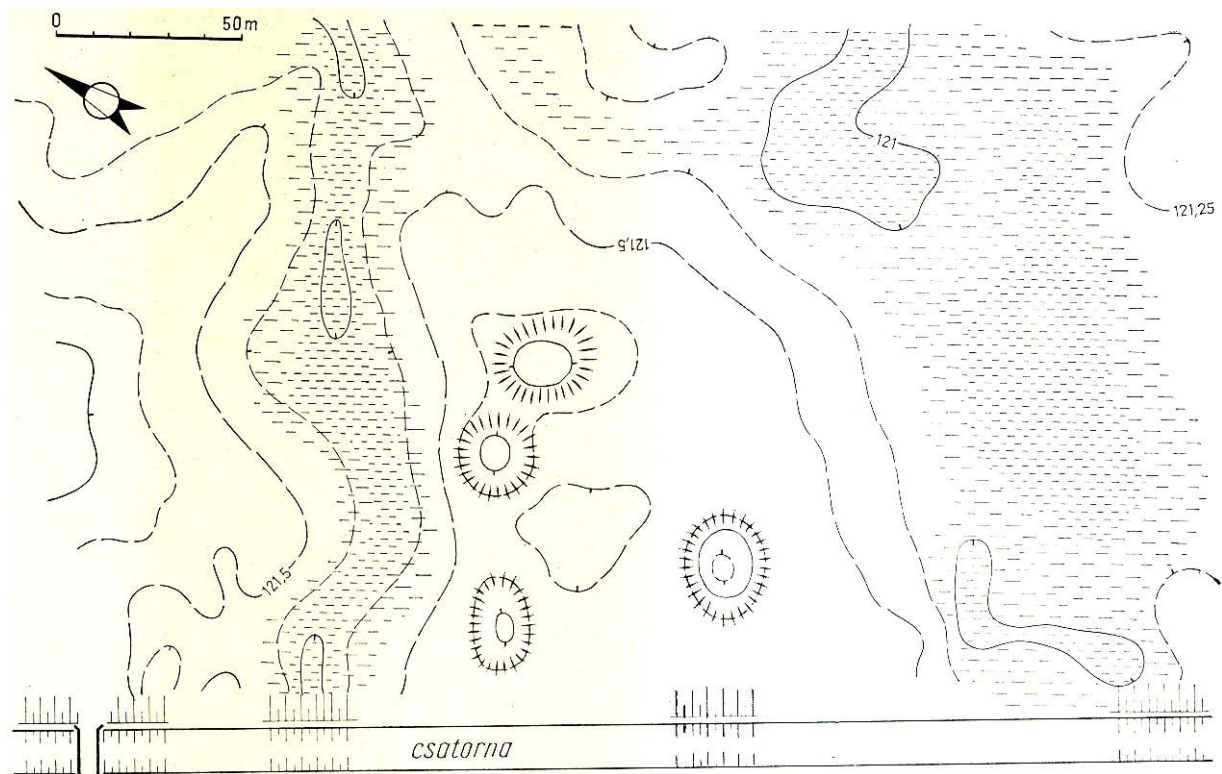
Hrsz: 026/14.

A Marcal árteréből 0,5-1m magasra kiemelkedő homokos, kavicsos talajú szigeten egy jellegtelen őskori és egy kelta cserepet találtunk.

9. MARCAL-RÉT II.:

Hrsz: 026/7.

A Marcal egykori árterületéből alig 0,5m magasra kiemelkedő szigeten négy halom van. Az erősen lekopott halmok átmérője 20-30 m, magassága 20-40cm között váltakozik.

10. TSZ-GYÜMÖLCSÖS:

Hrsz: 0396/3, 0396/4, 0396/10.

Az igen enyhén lejtő domboldalon későbronzkori cserepeket, nagyméretű edényekből származó, síkozott peremű töredékeket, fültöredéket, félbetörött orsógombot és őrlőkövet gyűjtöttünk.¹ Állítólag a lelőhelytől É-ra fekvő Nonkovics-féle kavicsbányában is találtak edényeket. Terepbejárásunkor a felhagyott bánya falában csupán igen kevés, jellegtelen, őskori cserepet láttunk.

Irodalom: 1. PHM 68. 127.1-4.

11. BUJDOSÓ-RÉT:

Hrsz: 05 út, 08, 09 árok, 010, 435-456, 457
árok, 617/2.

Az enyhén kavicsos talajú domb oldalán és tetején sok cserép található. A lelőhelyen gyűjtött cserepek közül egy kisapostagi, tekercselt pálcikás, mészbetétagyas díszítésű bögrétöredék¹ és több korongolt, kelta cserép² tartozik az őskorba. Az Árpád-kori hullámvonalas és fogaskeréktechnikás díszítésű, valamint későközépkori fazékperem-, illetve oldaltöredékek³ a középkori Gencs, Egyházasgencs falu (1. sz. lelőhely) szélét jelzi.

Irodalom: 1. PHM 68. 128.1. – 2. PHM 68.128.2. – 3. PHM 68. 128. 7-18.

12. FŐGENCS:

Hrsz: 0398/10 út, 0398/23, 0398/24,
0398/27, 0398/29, 0398/30.

Az alacsony teraszon fekete foltokban elhelyezkedő későbronzkori cserepeket: bordás illetve bebökdösött és bekarcolt díszítésű oldaltöredéket¹, valamint Árpád-kori és későközépkori fazékperemeket, tányér és fedőgombtöredéket² találtak. A lelőhelyet a középkori Felgencs faluval azonosíthatjuk. (Törnénetét 13. sz. lelőhelynél).

Irodalom: 1. PHM 68. 131.1. – 2. PHM 68. 138. 5-11.

13. CÖVEKHÁZA (CÜÖGHÁZA):

Hrsz: 0415/9, 0415/10.

A kavicsos dombon a lengyeli kultúrába sorolható talpcső-töredéket és félbetörött agyagkanalat¹ (2.t. 19-20) találtak. A domb legmagasabb pontján kisebb kőépületre utaló habarcsos köveket láttak. A lelőhelyen több Árpád-kori fazéktöredéket, gyűjtöttek.² Lelőhelyünket a középkori Chewekháza településsel azonosíthatjuk. Gencs első, említésekor, 1268-ban a gencsi nemesek és vasvári jobbágyok birtoka, aki az addig közös birtokot megosztják és határokkal elválasztják.³ 1273-ban a király négy gencsi lakost kivesz a vasvári jobbágyok alól.⁴ A 15. században igen változatos névalakokban feltűnő Gencsek vagylagos említéseit összevetve Csánki Dezső három településre különíti. Ezek közül Egyházasgencs a 1. sz. lelőhelyen feküdt. Az 1409-ben szereplő Gench superior, az 1430-ban előforduló Felgencs,⁵ az 1486-ban említett Bodagencs, másként Felgencs a ma is Főgencsnek nevezett 12. sz. lelőhellyel azonosítható. A mai belterület északi részét korábban Boda-majornak hívták. Ez az elnevezés Bodagencs (Bodaháza, Bodaházagencs) emlékét őrzi, amely talán a vagylagos említés ellenére is külön falucska lehetett.

Az 1409-ben feltűnő Kozmagencset 1421-ben vagylagosan Nemesjánosgencsnek, 1474-ben Cövekházának nevezik. Utóbbi nevét az 1467-ben szereplő Cövekházi Cövektől kaphatta.⁶ Lelőhelyünkön valamelyik tulajdonosának kúriáját jelezhetik az épületmaradványok.

1421-ben Kozmagencsi Mártont és rokonait Kozmagencs és Berhéd falu, valamint Mátéfölde, Boncsógergelyfölde és Forrófölde puszták birtokába iktatják be.⁷ 143-ban

Gyulagencset is említenek.⁸ A Csánki Dezső szerint Kozmagencshez puszták véleményünk szerint az 1268-as osztozáskor a vasvári jobbágyoknak jutott részen kialakult kisebb, többnyire rövid életű települések elnéptelenedéséből keletkeztek. Figyelemre méltó, hogy 1268-ban és 1273-ban egyaránt szerepelt a vasvári jobbágyok között Máté,⁹ akit Mátéfölde névadójának tarthatunk. A Kozmagencstől bizonyára délre fekvő puszták ma már nem azonosíthatók; a 15. és 19.sz. lelőhelyek tartalmaztak számításba vehető középkori leletanyagot. Valószínű, hogy Felgencs és Kozmagencs is már a törökkor előtt lakatlanná vált.

Irodalom: 1. PHM 68. 132.1. – 2. PHM 68. 132. 1-2. – 3. HO I. 38-39. – 4. HO I. 12-13. – 5. CSÁNKI 1894. 749. – 6. Uo. – 7. HO II. 228-229. – 8. CSÁNKI 1894. 749. – 9. HO II. 12-13.

14. MARCALI-RÉT III.: Hrsz: 011/21.

Az alacsony homokdombon két erősen lepusztult, 25-30m átmérőjű, 0,5m magas mesterséges(?) halmot figyeltünk meg.

15. HOSSZÚ: Hrsz: 06/1.

A kavicsos dombon szétszórta heverő őskori cserepek között egy szűrőedény-töredéket¹ és néhány Árpád-kori, bekarcolt vonalas, illetve hullámvonal-köteges oldaltöredéket találtak.²

Irodalom: 1. PHM 68. 125.1. – 2. PHM 68. 125.2-3.

16. HORVÁTH-TAG: Hrsz: 0337/5.

Az alacsony dombhát peremén egy erősen szétszántott, jelenlegi állapotában 35-40m átmérőjű, 0,8m magas halom látható. Talán a 44/17. sz. lelőhelyhez tartozott.

17. BÖRZSÖNYI-TAG: Hrsz: 0343/1, 0343/2, 0346 árok, 0347/1.

Az időszakos patak melletti szántásból kevés őskori, későbronzkori cserepet gyűjtöttünk.

18. ÜRGEHEGY: Hrsz: 0309/2 patak, 0362/3, 0362/5, 0363/1-2 út, 0383/5, 0423, 0425/9, 0425/10, 0426 árok.

A kavicsos dombtetőn sok cserepet találtak. A zezzug vonalas díszítésű oldaltöredékek és a belső oldalán kannelurás tál töredéke¹ a badeni kultúra bolerázi csoportjára jellemzők. Egy agyagkarika töredéke és egy bütyökfogantyús oldaltöredék későbronzkori.² A leleteket a korongolt és grafitos kelta cserepek³ és korarómai⁴ fazéktöredékek egészítik ki.

A lelőhely déli szélén egy erősen elszántott, 20-25 m átmérőjű, 0,5-0,8 m magas halom is van.

Irodalom: 1. PHM 68. 124.1. – 2. PHM 68. 124. 7. 68. 511.5. – 3. PHM 68. 124. 3-4. – 4. PHM 68. 124. 8-9.

19. ÉRI-DŰLŐ:

Hrsz: 0432/23, 0432/24, 0432/25, 0432/26.

Az alacsony domb oldalán kevés középkori cserepet és későközépkori peremtöredéket találtak. ¹

Irodalom: 1. PHM 68. 130.1.

20. VEGYES LELETEK:

A falutól észak-nyugatra fekvő Radó-tag közelebbről ismeretlen pontján egy későbronzkori kartekercs és egy hasonlóan a töredéke,¹ valamint egy római kori korsótöredék² látott napvilágot. Asbóth L. tanítótól jutott a PHM-ba egy bronzlemez,³ egy lapos bronzbalta⁴ és egy 14-15. századi öntőtégely.⁵ A három tárgy Haczky E. helyi földbirtokos részben elpusztult gyűjteményéből származik, lelőhelyük feltételezhetően Magyargencs.

Irodalom: 1. PHM 63. 35.1. – 2. PHM 63. 32.1. – 3. PHM 68. 32.2. – 4. PHM 68. 32.3. – 4. PHM 68.32.1.

I. b.) Természet, táj, tájhasználat. Településhálózat és településszerkezeti összefüggések.

Magyargencs község Veszprém megye északnyugati részén, a Marcal-folyó mentén fekszik, annak vízgyűjtő területéhez tartozik, és itt folyik keresztül a Cinca-patak is. A település mintegy 20 kilométerre északnyugatra található a térség központjától, Pápától. Közigazgatási területe az Alsó-Kemeneshát kistájban terül el.

A kistáj a Kemeneshátnak a Kám-Csiperek vonalig terjedő északkeleti része, a Marcal és a Rába között, amelynek északkeleti részén fekszik Magyargencs. Kevésbé tagolt, egységes fennsík jellegű kistáj. Az átlagos magasság 190 méter.

Belterület:

A település zöldfelületi adottságai jók, kivéve a Kemeneshőgyész felőli bevezető szakaszt és a Petőfi Sándor utca evangélikus templom és gyógyszertár közötti szakaszt, ahol a legszűkebb az ültetési sáv. A településen jól kihasználták a zöldfelületi adottságok, még a közepes adottságú részeken is. Az utcák egy-két szakasztól eltekintve megfelelően fásítottak. Magyargencs is jó példa arra, hogy milyenné válhat egy település zöldfelülete, ha ésszerűen használják ki az adottságokat és hagyják nőni a 40-50 éve elültetett fákat. Magyargencs fasorai nemcsak egységesek, de megfelelő korúak is ahhoz, hogy igazán dekoratív elemei lehessenek a zöldfelületnek.

Mivel az utca bal oldalán mennek az elektromos vezetékek, ezért itt főként alacsony termetű gyümölcsfákat és berkenyét találunk, a másik oldalon azonban nagyobb termetű fákat telepítettek, míg a művelődési ház és a Hertelendy utca közötti szakaszon gyönyörű vadgesztenyesor található. A túlevelű örökzöldek dominanciája szerencsére nem jellemző a település utcáin. Egyenként, vagy kisebb csoportokban lehet látni tuják, fenyők és hamisciprusok fajait, de ezek néhány ponttól eltekintve nem válnak uralkodóvá. Ezek a szakaszok főként a római katolikus templom környezetét, a Kemeneshőgyész felőli bevezető-, és a gyógyszertár utáni szakaszt jelentik.

A településkapuk, illetve a belterületi településszegély képében is meghatározóak a fasorok. Délről érkeve a zöldfelületi sáv elég szűkös, de a baloldalon lévő fás park nagyszerű lehetőséget nyújt egy megfelelő települési fogadókapu kialakítására.

A település egyik központja a római katolikus templom kertje és az ezt övező közterületek. A templom kis alapterületű kertjében örökzöldek találhatók. Déli oldalán idős tiszafák és rózsák kölcsönöznek kellemes hangulatot a templomkertnek. Az északi oldalon néhány luc-, ezüstfenyő és tiszafa látható. A templom északi oldalának közparkszerű kiszélesedésén diókból és japánakácokból álló ligetes telepítés található. Nagyon hangulatos terület, s a hatáshoz hozzájárulnak az övező házak eklektikus és barokk homlokzatai.

Az evangélikus templom kertje kis területű, előkertjéből szinte teljesen hiányzik a növényzet, pedig fontos lenne az épület környezetének díszítése, az épülethez méltó környezet kialakítása.

A település fontos közparkja az általános iskolát körülölelő park. A kastélykert kiemelkedő értékei a kastély előterében álló és a hátsókert hatalmas vadgesztenyéi, illetve a hátsókert japánakáca. A bejárat előtti négy nyugati tuján kívül főként aranyvesszők, gyümölcsfák és a kerítés mentén ültetett néhány lucfenyő alkotja a kert növényzetét. A kastély méltó keretbe foglalása, funkciók, kertépítészeti terek létrehozása céljából a területre kertépítészeti kiviteli terv készítése javasolt, amelynek megvalósítását az anyagi lehetőségekhez mérten fokozatosan lehet véghezvinni.

Külterület:

A településen mindig meghatározó volt a földművelés, de a birtokviszonyok sokat változtak a történelem folyamán. A 18-19. században a határ egytizede, a 20. század elején a szántóknak 30%-a, az erdőknek 60%-a volt paraszti tulajdonban.

A *szántóföldek* a közigazgatási terület déli és északkeleti részét foglalják el. Jelentős az összefüggő, homogén szántók előfordulása főként a lakóterülettől északra.

A gyepek művelési ágú területek aránya nem jelentős. Ez a művelési ág összefüggően főként a belterülettől keletre, a Marcal és a Cinca-patak mentén fordul elő. A gyepek nagy része természeti terület.

A településen az erdőterületek nagysága 1926,2 ha, amelyből 439,2 ha védelmi, 1439,6 ha gazdasági rendeltetésű, 47,4 ha egyéb részlet (tisztás, nyiladék). Az erdőterületek 3%-a rendezetlen tulajdonviszonyú, 64%-án magán erdőgazdálkodás folyik, 33%-án pedig a Pápai Erdészeti Gazdálkodási Kft. gazdálkodik.

I. c.) Településkép és utcaképek

A településen számos múlt századi barokk építészeti elemeket hordozó, osztópárkányos, szögletes bütüvel kialakított homlokzatú épület látható, de néhány nagyobb lakóházon vakolatból húzott kváderformák, ablakszemöldökök, könyöklőpárkányok is megfigyelhetők (római katolikus templom északi oldalánál), amely városi hatásra, eklektikus vonásokat tükröz. Ezen kívül jelentős a három kúriaépület, illetve a római katolikus templom épülete, amelyek meghatározók a településképben a hozzájuk tartozó zöldfelületekkel együtt.

Jellemzőek a településképre a tömör kerítéses telekhatárolások és a tömör kerítésbe vájt kapunyílások a házak előtti kiülőkkel egyetemben.

Helyenként ugyan megfigyelhetők kétszintes beépítések is, de összhatásban az egyszintes beépítés dominál. A település házainak nagy része ugyan már átépült, de formai elemeikben még fel lehet fedezni a korábbi építészeti stílusok jellemző jegyeit. Utcái, terei, illetve a temetője tiszta és rendezett. Zavaróan hat a faluképpen a légvezetékek sokasága, melyek behálózják az utcákat. A Hertelendy kúria nemrégiben lett felújítva, a templom és a Szél-kastély is jó állapotban, a Barcza-kúria felújításra vár, akár csak az egykori malom épület.

I. d.) Településkarakter.

A település falusias jellegű. A 18-ik század derekán jobbára egyutcás falu, mely ekkor a római katolikus templom két oldalára szerveződik. Ezt a jellegét lényegében máig megtartotta azzal, hogy az egykori főutcával párhuzamosan a 19-ik század második felétől kezdődően a település szerkezete még néhány utcával kibővült úgy, hogy a főutca vezető szerepe máig megőrződött.

A településkép értékes elemei a három kúria-épület, illetve a falu központjában emelt római katolikus templom. A település észak-nyugat – dél-keleti irányú úthálózattal rendelkezik. Legrégibb utcája a Petőfi Sándor (Fő u., Szentpéteri u., Főszer) utca, mely napjainkban is a településen átmenő forgalmat biztosítja, így a település-szerkezetben vezető szerepét megőrizte. A 19. század derekán kiadott 2. katonai térképen már a kialakult Rákóczi Ferenc (Kis-szer, Bujdosó) utca is megjelenik, míg a többi utcái: a Széchenyi (Temető) utca, a Dózsa György utca, az Ady (Suttyon) utca, a Sport utca, az Árpád (Róza u., Tetű u.) utca a 20-ik századtól kezdődően alakultak ki. Ez utóbbi utca – mely az 1970-es kis fás ligetben, években mindössze három házból állt - az eredeti elnevezését onnan kapta, hogy a faluképben ennek a három háznak csak a teteje látszott, így három *tető*, majd három *tetű* lett a neve.

Története folyamán központi tere nem alakult ki, ez a funkció jelenleg a Petőfi utca felső felében (Szél-kastély irányában) helyet kapó intézmények és hivatalok környezetébe alakult ki.

I. e.) Védettségek. (Régészeti és építészeti műemléki).

A település közigazgatási területén kiemelt régészeti védettséget élvező lelőhely nincsen, de a templom és környéke, ahol egykoron a település temetője is helyet kapott, jelentős régészeti értékeket rejthet. E mellett a nyilvántartott közel húsz régészeti lelőhely a 2001. évi LIV tv. 11. §-a által meghatározott általános törvényi

ortalommal bírnak. (Felsorolásukat lásd az I. a. pont alatt). Az országos védettségről szóló 2001. évi törvény alapján, a falu belterületén egy nyilvántartott műemlék van (a Szél-kastély), e mellett több olyan értékes épület és köztéri alkotás található a településen, amely helyi védelmet, s legfőképpen több odafigyelést érdemel. Helyi védelemről szóló rendelet nincs a településen. A település épített és természeti értékei száma és jellege miatt javasoljuk a helyi védelem megszervezését, illetve annak megalkotását.

I. f.) Az örökségi érték és védettségük viszonya.

Magyargencs bel- és külterületén, a műemlékvédelem alatt álló objektuma mellett, számos olyan épített, illetve faragott örökségi érték található, amelyek jelenleg semmilyen hivatalos védelmet nem élveznek.

A település közigazgatási területén 19 nyilvántartott régészeti lelőhely található amelyeket az 1. a) pontban felsoroltunk. Régészeti lelőhelyei közül egy belterületen (a mai plébániatemplom és környéke) van, ahol megvan annak az esélye, hogy a jövőben további középkori eredetű leletanyag kerüljön felszínre. A többi lelőhely a külterületeken található ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással, ugyanakkor a település külterületének több pontja régészeti érdekű területnek tekinthető. Így – túl az 1. a) pontban felsorolt régészeti lelőhelyek, régészeti érdekű területnek tekinthetők. Az itt végzett földmunkáknál fokozott eshetősége van régészeti emlékek előkerülésének a nyilvántartott lelőhelyeken kívül is.

A védelem alatt álló építészeti emlékei közül a Szél család egykori épületében jelenleg iskola működik. A műemléki védelem alatt álló épület megfelelő állapotban van, de környezetének szakszerű rendezése a még elvégezendő feladatok közé tartozik. Római katolikus templom épülete jó karban, környezete rendezett. A műemlékvédelem alatt álló épület mellett, két értékes kúriaépület, néhány szép régi lakóháza és gazdasági épülete van, mely helyi – közülük akár országos - védelmet, de legfőképpen figyelmet érdemel. Javasoljuk az értékleltárunk szerinti szervezet helyi védelem feltételeinek megteremtését. A 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendeletre hivatkozva, felhívjuk az érintettek figyelmét arra a lehetőségre, mely szerint Helyi védelemben, mind területi, mind egyedi érték egyaránt részesülhet. A védelmet a szabályozásban, vagy önálló, a helyi védelemről szóló rendeletben lehet biztosítani.

Az épített örökségi emlékek mellett, a település és környéke olyan értékes természeti környezettel is rendelkezik, ami értelemszerűen számos érték hordozója. Mindezek épített-, régészeti, illetve természeti értékeknek védelme kiemelten kezelendő település összképét alkotja.

I.f.1.) Régészeti lelőhelyek:

Magyargencs területén az MTA Régészeti Intézete irányításával a Magyarország Régészeti Topográfiája keretén belül készült szisztematikus régészeti topográfia (Magyarország Régészeti Topográfiája 4. A Pápai és Zirci járás. Budapest, 1972. 146-

149. old.; a továbbiakban Topográfia). A hatástanulmány a tervezési terület régészeti örökségének vizsgálatakor alapvetően erre támaszkodott.

A római katolikus templom körül (1. sz. lelőhely) előkerült csontleletek a középkori temető itteni jelenlétét látszik igazolni. A Vas megyéhez tartozó, Gencs néven szereplő helyen már az Árpád-korban több település kell feltételeznünk. (Vö. 12-13. sz. lelőhely). A 13-14. századi említések többnyire nem azonosíthatók a 15. században igen változatos névalakban feltűnő települések egyikével sem. Csánki Dezső a vagylagos említéseket összevetve három települést különböztet meg. Ezek közül az 1430-ban és 1436-ban említett Egyházasgencset, amely a Kanizsaiaké volt, a mai belterületen kereshetjük. A falu szélét a 11. sz. lelőhelyen gyűjtött középkori cserepek jelzik. A Hertelendy-major (2. 3. sz. lelőhely) két halom látható, ennek környezetében Árpád-kori cseréplelet azonosítható. A település belterületétől nyugatra, egymáshoz közel eső helyen, a Bagóvár és a Csererdő nevű helyeken (4. 5. sz. lelőhely) egy halom, illetve a második helyen öt egymás mellett sorakozó halom látható. Magyargencstől északra, a Pörnecezi-major területén (6. 7. sz. lelőhely) késő bronzkori, illetve Árpád-kori cseréplelet azonosítottak a régész-kutatók. Ettől dél-keletre a Marcal-rét területén (8. 9. 14. sz. lelőhely) őskori cseréplelet mellett négy- illetve az utóbbi helyen egy halom figyelhető meg. A település belterületétől nyugatra, a Tsz-gyümölcsös-ként ismert területen (10. sz. lelőhely) későbronzkori cseréplelet került a felszínre, míg ettől délre a Főgencs és Cövekháza nevű helyen (12. 13. sz. lelőhely) két középkori település, Felgencs, illetve a már 1268-ban említett Chewekhaza területe került beazonosításra. Feltehető, hogy mindkét település már a török idők előtt elnéptelenedett. A falu belterületétől keletre, a Bujdosó-rét nevű helyen (12. sz. lelőhely) őskori és Árpád-kori cseréplelet került megismerésre, míg attól dél-keletre a Hosszú nevű helyen (15. sz. lelőhely) őskori, illetve árpád-kori leletanyag vált ismertté. A település belterületétől nyugatra a Horváth-tag és a Börzsönyi-tag nevű helyeken (16. 17. sz. lelőhely) egy halom látható, míg az utóbbi helyen őskori cserepet gyűjtöttek a kutatók. Az Űrgehegy-en (18. sz. lelőhely) őskori és koraromai cseréplelet került megismerésre, míg a lelőhely déli szélén egy halom áll. Az Éri-dűlőben (19. sz. lelőhely) kevés középkori cseréplelet látható.

I. f. 2.) Építésze, köztéri alkotások:

A településen egy római katolikus templom egy evangélikus imaház, három kúria épület (egy védelem alatt), s több népi hagyományokat, illetve polgári hatást mutató lakóépület áll.

Egyházi épületek:

A Vas megyéhez tartozó, Gencs néven szereplő helyen már az Árpád-korban több település kell feltételeznünk. A 13-14. századi említések többnyire nem azonosíthatók a 15. században igen változatos névalakban feltűnő települések egyikével sem. Csánki Dezső a vaglyagos említéseket összevetve három települést különböztet meg. Ezek közül az 1430-ban és 1436-ban említett Egyházasgencset, amely a Kanizsaiaké volt, a mai falu belterületen kereshetjük. Temploma a 13. században állt, körülötte húzódó temetőt a 19. század végén számolták fel. Mai templomát 1925-ben részben átépítik, s jelenleg nem védett épület. Evangélikus egyház épülete felújított állapotban, építészeti szempontból kevésbé jelentős épület.

1. Római katolikus templom. (H).

Címe: Magyargencs, Petőfi Sándor u.

Hrsz: 329.

Története:

A középkori templom a település Alsógencs nevű falujában állt, a jelenlegi helyén. Falunevei között 1430-tól ismerjük az Egyházasgencs nevet, bizonyítva, hogy egyházhely volt. Helyzete is megerősíti ezt: keletelt, a főutca közepére épült. 1419-től szerepel Egyházasgencs néven. Később, 1426-ban, 1430-ban, 1436-ban és 1467-ben. 1466-ban említik Keresztelő Szt. János itteni egyházát, majd 1523-ban plébánosát is. A 16. sz. második

felétől a protestánsok használták. Írásos adatunk erre csak 1695-ből van, a protestáns esperesi egyházlátogatás jegyzőkönyve, ebből kitűnik, hogy Gencsen önálló gyülekezet van, templomuk - a középkori katolikus templom - a falu közepén áll. 1698-ban katolikus püspöki visitációt végeztek, ennek jegyzőkönyve állítja, hogy a templom azelőtt a katolikusoké volt. Jó állapotban van, boltozott, kő szószék áll benne. Körülötte temető, fakerítéssel. A temetőn kívül fa haranglábon 2 harang függ, melyeket az evangélikusokkal közösen használnak. 1734-ben tudjuk meg a visszafoglalt egyházak összeírásából, hogy nincs tornya, nincs oltára, 2 harangja megfelelő fa haranglábon függ a templom mellett. Egy ugyanezen időszakból való másik leírás (Vis. Somogyana) állítja, hogy bár megfelelő, de nagy része javítást

igényel. 1758-ban Hőgyész filiájaként írták össze. Az 1814. évi visitáció jegyzőkönyvében olvashatjuk: ez a régi templom szilárd anyagokból épült, szentélye boltozott, zsindegyel fedett, 150 férőhelyes. Keresztelő Szt. János tiszteletére szentelték. Egy megáldott oltára van, kórusa fából épült, a szószek kőből, van keresztelő-medencéje és vannak padok. Nincs viszont tornya, hanem fa haranglábon függ 2 harangja. Sekrestyéje az oldalán szilárd anyagokból épült, padozata téglá, zsindegyel fedett. Az 1857. évi kataszteri térképen a hajó és a szentély egyezik a mai kontúrral, tornya még nem volt akkor, a sekrestye pedig az északi oldalon állt. Később állapota veszélyessé vált, amiért 1925-ben részben lebontották, és átépítették. Szentélye azonban megmaradt, alighanem a középkori szentély falai ezek.

J e l l e g e:

A község főutcájában, faluképileg meghatározó helyzetben áll a keletelt templom kerítéssel körülhatárolt templomkertben. Eklektikus stílusú, nem védett.

K ü l s e j e:

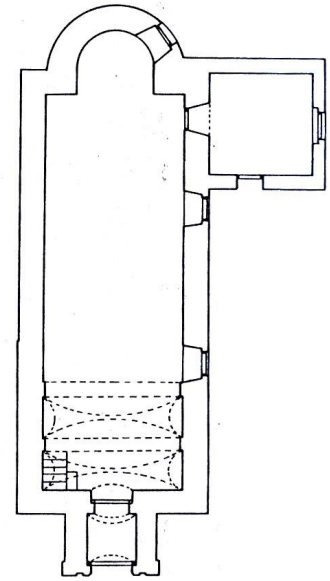
Főhomlokzatán előálló középtorony. Alsó szintje a hajó gerincmagasságáig határozottan elválik a felső torony-emelettől, alul korunk nyelvén szól, sima vasbeton szerkezet - a felső emelet inkább a historizmusra emlékeztet. Félköríves, széles, fózolt keretben kétszárnyú kapu ül, rajta felülvilágító. Fölötte kis körablak a kórus magasságában, majd két keskeny, magas padlásablak. A felső szint a négyszögből egyenlőtlen oldalú nyolcszögbe megy át, négy oldalán félkörös záródású harang ablakkal. Hegyes oromfalak zárják a toronytestet, arra nyolcszögű, hegyes toronysisak ül, bádoglemez borítással, csúcsán kereszttel.

A hajó sima végfalához illeszkedik a torony, a hajó párkánya sem fonja körül. A hajón nyeregtető cserépfedéssel. Déli oldalán félkörös vas ablakok, az északi hosszfal tömör. A sekrestyén klasszicista bejárati ajtó, ablaka félkörös záródású, vasszerkezetű.

B e l s e j e:

Egyhajós, kis, félkörös záródású szentéllyel, és onnan nyíló sekrestyével. A hajó bejárati végén két-két kis falpillérre ívelő heveder és azon hosszú lapos csehsüveg boltozat támasztja a karzatot. A tulajdonképpeni hajó osztatlan, tagolatlan tér, sík

csapos gerenda, fafödém mennyezettel. Kicsi diadalív után kis szűk, félkörös záródású szentély, félkupolával fedve. A hajó északi oldalát nem bontja meg nyílás, a déli falon két félkörívvel záródó vasablak világít be, egy pedig a szentély ugyanezen oldalán. A sekrestyébe klasszicista ajtó nyílik, a hajóból az előtérbe ugyancsak klasszicista kétszárnyú ajtó fenyőfából, rusztikus megmunkálással - azelőtt bejárati kapu volt. A hajó végén kétkarú falépcső vezet a karzatra. A karzaton jellegtelen asztalosmunkával készült fa mellvéd határolja, a vertikális hang-súlyozásával eléggé kellemetlen arányokat teremt. Mozaiklap padlóburkolat. A toronyaljban dongaboltozat. Nagyon egyszerű, klasszicista fa oltár architektonikus elemekből, (oszlop, féloszlop) tetején klasszicista teljes párkány húzódik végig. Fehérre mázolt, szinte dísztelen. Tabernaculum sima, dobozszerű, jelenkori munka. Az oltár fölött Keresztelő Szt. János kemény, nem jelentős falfestménye az 1950-es évekből. Hasonló a Jó Pásztor és az Irgalmas Szamaritánus az oldalfalakon. A szentélyben függő, a 19. század második feléből való ezüstözött örökmécses a templom felszerelésének legszebb darabja. A diadalív északi tövében a padlóra állítva a korábbi konzol-szószerék - egyszerű, érdektelen asztalosmunka. Újabb fenyőfa padok. A falak mentén néhány jelentéktelen festett szoboröntvény. A karzaton orgona, klasszicista sípházban. Kétállószerű fedélszék. Nagyobb harang 1925-ből, a kisebb 1936-ból, mindkettő Seltenhofer és fiai műhelyében készültek.

2. Evangélikus templom.

Címe: Petőfi S. u. 69.

Hrsz: 596.

L e í r á s a: Az evangélikus templom egyhajós, szögletes záródású szentéllyel és homlokzat előtti toronnyal. Bejárata kőkeretes, kosáríves záródású. A harangtorony mind a négy oldalán íves formájú, zsalugáteres ablak. Toronysisakja palaborítású, gúla alakú, tetején latin kereszt. A templomkertet alacsony falazatra támaszkodó vaskerítés határolja. A templom falán két emléktábla van. Az egyik a

gyülekezet első világháborúba elesett hőseinek emlékezetét őrzi, a másik az iskola építésének alkalmával készült 1927-ben. A templomkertben magas talapzaton álló kőkereszt Korpusszal.

Lakóházak, gazdasági épületek:

Magyargencs településformája többutcás, úti falu, napjainkban megközelítőleg 265 épülettel rendelkezik. Telkeinek elhelyezkedését tekintve szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot.

Az évszázadok folyamán korai épületállománya teljeseb kicserélődött, ma álló legrégebbi (lakó)épületeit is a 19. század végén emelték. Ezek a régi épületeket részben kőből, részben már korszerű anyagok (égetett téglá- és cserép) felhasználásával emelték, ahol magas mesterségbeli tudásról árulkodó fejlett szerkezetek használata volt a jellemző. Mai utcaképében a 19. és a 20. század elejéről alaptevően két hagyományos lakóház típus különböztethető meg: az utcára merőleges gerinccel elhelyezett egymenetes, oromfalas, cseréppel fedett, esetenként téglából falazott tornáccal épített lakóépület, illetve – ha kis számban is – de megjelenik a városiasodó, elsősorban Pápa hatását tükröző, az utcavonallal párhuzamosan beforduló, sokszor kapuáthajtóval, 4-5 tengelyese homlokzattal kialakított épület. A második világháború után számos régi ház tűnt el a településen, a hagyományos fésűs beépítést felváltotta, illetve az új utcák mentén kialakult a sátoztetős kockaház beépítés, míg az 1980-1990-es évektől kezdődően a helyi hagyományoktól teljes mértékben eltávolodott „palotaszerű”, aránytalan méretű, színű és tömegű épületek megjelenése a jellemző. Legszembetűnőbb új elemként jelenik meg a faluhelyen funkcionálisan is megkérdőjelezhető nagyméretű erkélyek alkalmazása. A téveszesítéssel megkezdődött az egyéni gazdaságok hanyatlása: a falu hagyományos épületei (elsősorban a gazdasági épületek) funkciójukat veszítették és fokozatosan eltűntek. Szerencsére, hogy ezen a vidéken a gazdasági épületek sok esetben a lakóházhoz kapcsolódóan, tartós anyagból épültek, így még ma is sok ilyen épület áll a faluban.

* Nyilvántartásban vett lakóépületek:

- Ady u. 10-12. sz.	Lakóépület.	Hrsz: 568 és 528.
- Ady u. 16. sz.	Lakóépület.	Hrsz: 526.
- Petőfi Sándor u. 4. sz.	Háztky-kúria.	Hrsz: 313. és 314.
- Petőfi Sándor u. 32. sz.	Lakóház.	Hrsz: 74.
- Petőfi Sándor u. 41. sz.	Lakóház	Hrsz: 641/1.
- Petőfi Sándor u. 54. sz.	Barcza-kúria.	Hrsz: 102/1.
- Petőfi Sándor u. 55. sz.	Lakóház.	Hrsz: 614.
- Petőfi Sándor u. 75. sz.	Lakóház.	Hrsz: 594.
- Petőfi Sándor u. 78. sz.	Lakóház.	Hrsz: 154.

- Petőfi Sándor u. 99. sz. Lakóház. Hrsz: 577.
- Petőfi Sándor u. 122. sz. Lakóház. Hrsz: 236.
- Petőfi Sándor u. 124. sz. Lakóház. Hrsz: 239.
- Sport u. 4. sz. Lakóház. Hrsz: 193.

Ady Endre u. 16.

Ady Endre u. 10-12.

Petőfi Sándor u. 32.

Petőfi Sándor u. 41.

Petőfi Sándor u. 55.

Petőfi Sándor u. 75.

Petőfi Sándor u. 78.

Petőfi Sándor u. 99. (1914).

Petőfi Sándor u. 122.

Petőfi Sándor u. 124.

Sport u. 4.

* Helyi védelemre javasolt épületek:

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos-**, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni. A helyi védelem alá helyezendő köz- és lakóépületek külső megjelenését, utcai és udvari homlokzatuk stílusjegyeit, oromfalakat, oszlopos tornácokat, nyílászárókat meg kell tartani. Az épületekről és motívumaikról részletes fotók és rajzok készítenők, azok az engedélyezési terv részét kell, hogy képezzék.

I. Kúria-, illetve kastély jellegű épületek:

1. Barcza-kúria.

Címe: Petőfi Sándor u. 54.

Hrsz: 102/1.

Története:

Helyi adatok szerint Hátzky Sándor itteni földbirtokos építtette 1904-ben, a két telekkel dél felé levő régi kúriájuk helyett, majd a Barcza család tulajdonába került. A háború után óvoda, később tanácsháza működött az épületben. Jelenleg magántulajdonban van.

Jellege:

A községbelsőben, főútvonalon. Kis parkban áll a késő eklektikus jellegű épület. Az épületet park veszi körül.

Leírása:

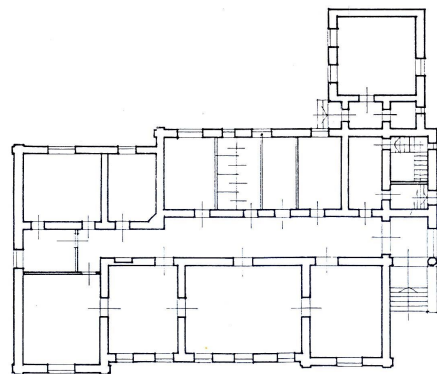
Külseje:

Nyugodt, kellemes összhatású épület, mely magán hordozza a kései eklektika stílusjegyeit. Vakolt, nutázott, a sarkokon armírozott homlokzatok, erős párkányok, és hangsúlyos ablakkeretezések. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürkés barna színű. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Tetőzete cserépborítású. A főhomlokzatos ezek az elemek díszesebbek. Manzárd tetője igényes tetőfedő- és bádogsmunkával készült.

B e l s e j e:

Középfolyosós, tiszta alaprajzú elrendezéssel. A csatlakozó szárny későbbi toldás emléke. Az épületnek csak kis része alapincézett. Dísztermében század eleji igényes kivitelű cserépkályha van.

2. Hátzky-kúria.

Címe: Petőfi S. u. 4.

Hrsz. 313. 314.

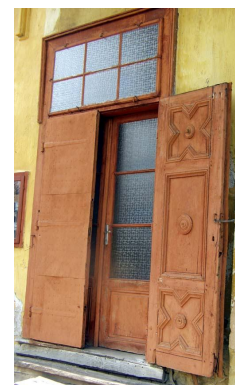
T ö r t é n e t e:

Az épület megjelenéséből feltételezhető, hogy építése a Boda családhoz köthető, s a 19. század első felében történt. Az 1857. évi kataszteri térképen még nem tüntetik fel jelentős épületként. Az épület falából előkerült téglák felirata szerint, 1860 táján, már a Hátzky család tulajdonlása idején épülhetett át, s feltehetően mai arculatát is akkor alakították ki. Jelenleg lakóházként használják.

J e l l e g e:

A község szélén, az átmenő főúton, kis parkban áll a romantikus stílusú, földszintes, alapincézett épület. Téglából épült, kuriális jellegű lakóház.

L e í r á s a:

K ü l s e j e:

Zömök, erőteljes tömegű. Az épület a terepből erőteljesen kiemelkedik, mivel pincéje inkább alagsor jellegű. Főhomlokzata szimmetrikus, bejárata előtt robusztus portikus-szerű építménnyel. Két átellenes sarkán kisméretű, dekoratív célú, kör alakú sarokbástya áll. Az épület egységes romantikus stílusú, s ezt a jelleget a bővítések és átépítések során nyerte és mindmáig megőrizte. Részleteiben a

romantikából ihletett, kissé vidékies változatban jelennek meg: szemökdökdíszek, két helyen oromfal, a sarokbástyákon „lőrések”, kellemes arányú és tagozású párkányok, de mindezek – értelemszerűen – vakolatból kiképezve. Falazata vakolt, sárgára festett. Homlokzata előtt szegmentívű kapunyílással ellátott, nyitott építmény, melynek oromzata szögletes csúcsban végződik. Tetőzete cserépborítású, utcafrontján két ablak és egy ajtó. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, függőlegesen három részre osztottak, két nyílászárnyasak. Homlokzatának jobb oldalán magas falazatú, a tetőzet vonalán túlnyúló féloszlop. Míves iparos munka a bejárati kapu. Homlokzatain semmi stílusidegen emel nincsen, s bár állaga elhanyagolt, architektúrája tisztán, rontatlanul megmaradt.

B e l s e j e:

Téglány alakú, egyszerű elrendezésű, a sarkokon egy-egy szobával, bejárata a középtengelyben. Alagsora részben boltozott, részben – meglehetősen szokatlanul – csaposgerendával fedett, akárcsak a zárófödém.

II. Lakóépületek:

1. Lakóépület:

Címe: Petőfi S. u. 124.

Hrsz. 239.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve kétsoros, többszortú épület, vagy „L” alakú, ún. hajlított ház. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép,

utcára néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján öt szalagkeretes ablak. Középső ablaka nagyméretű. Ablakai felett vakolt szemöldökpárkány, alatta vakolatornamenssel. Homlokzata klasszicista stílusú, vakolatdíszes. Vakolatdíszei narancssárgára és fehérre festettek. Homlokzatát függőleges és vízszintes vakolt falsávok tagolják. Oromzata téglalapítású, dísztelen. A homlokzathoz kapunyílással ellátott, téglalapítású magas falazat csatlakozik. Az utcakép laza sorházas beépítésű, azaz az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, de rövid oldalukkal nem érintkeznek.

2. Lakóépület.

Címe: Petőfi S. u. 55.

Hrsz. 614.

L e í r á s a: Téglából épült középület. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürkés barna színű. Utcai homlokzatán feltehetően hat szalagkeretes ablak. Ablakai

kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, függőlegesen három részre osztottak, két nyílászárnyasak. Homlokzata klasszicista jellegű, vakolatdíszes, melynek teljes felületét vakolt kőutánzat (kváderezés) fedi. Homlokzatának középső része a fal síkjából kissé kiemelkedik. Az épületet park veszi körül.

3. Lakóépület.

Címe: Petőfi S. u. 75.

Hrsz. 594.

L e í r á s a: Téglából épült középület. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata vörösesbarna színű. Tetőzete cserépborítású, rajta padláslyukakkal. Utcai

homlokzatán öt ablak. Középső ablaka három sávós, íves záródású. Felette erőteljes vakolatornamens. Homlokzatának középső része a tetőzet vonalán túlnyúlik, záródása íves vonalaktól képzett.

4. Lakóépület.

Címe: Petőfi S. u. 78.

Hrsz. 157.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, vörösre és sárgára festett, oldalfala szürke színű. Falazatának lábazata szürke színű.

Alaprajzát tekintve egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán egy vagy két padláslyukakkal. Utcafrontján két ablak. Homlokzata dísztelen. Oromzata téglalapítványú, kb. a torokgerenda magasságában és az oromháromszög csúcsa alatt, vakolatdíszes keretbe foglalt szellőzőnyílás. Közöttük szoborfülke. Az oromháromszög alsó oldala alatt cserépborítású vakolatpárkány. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte alacsony falazatra támaszkodó deszkakerítés.

5. Lakóépület:

Íme: Petőfi S. u. 122.

Hrsz. 236

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, szürkére és sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve

egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán padláslyukakkal. Utcafrontján két ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Az ablakkeretek sárgára festettek. Oromzata téglalapítványú, kb. a torokgerenda magasságában két hosszúkás formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög szögletes csúcsban végződik, alsó oldala alatt cserépborítású vakolatpárkány. Baloldalon, udvarra néző oldalfala előtt mellvéd nélküli lopott, vagy tört tornác, amely az oldaltornác beépítésével jött létre. Tornácának négyszögletes

keresztmetszetű pilléreit egyenes gerendázat zárja le. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

6. Lakóépület.

Címe: Sport u 4.

Hrsz. 193.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, udvarra néző oldalán két padláslyukakkal. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Ablakai felett vakolt szemöldökpárkány. Oromzata téglapítványú, kb. a torokgerenda magasságában két vakolatdíszes keretbe foglalt, hosszúkás formájú szellőzőnyílás. Közöttük négyszögletes formájú vakolatdísz, mely feltehetően az évszám helye. Az oromháromszög alsó oldala alatt cserépborítású vakolatpárkány. Az oromháromszög két szélső oldalán vakolt falsáv. Oromzatának vakolatdíszei fehérre festettek. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte alacsony falazatra támaszkodó drótkerítés, melyet magas falazatú, keskeny oszlopok tagolnak.

III. Gazdasági épületek.

1. Malomépület.

Címe: Petőfi S. u.

Hrsz. 183/3.

L e í r á s a: Kétszintes malomépület vagy magtár, közepén elhelyezkedő bejárattal. Falazata vakolt, tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép. Utcafrontján feltehetően hat ablak és egy ajtó. Homlokzatát függőleges és vízszintes falsávok tagolják. Leromlott állapotú, felújításra szorul.

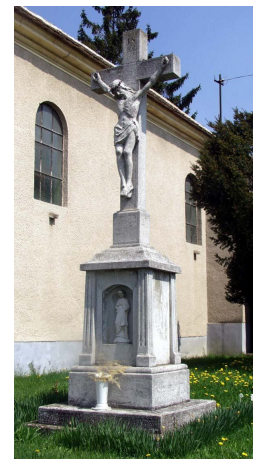

Térplasztika:

Egyházi és világi jellegű kisplasztika (Kőkeresztek, köztéri szobrok):

A településen egy templomkereszt található, mely a magyargencsi római katolikus templom előkertjében áll. Felirata nincsen, készítésének ideje az 1900-as évek elejére tehető, a talapzaton látható mesterjegy szerint Schneider, pápai kőfaragó munkája.

Világi jellegű emlékei között az evangélikus imaház falán látható fekete gránitból, Schneider Géza pápai kőfaragó által 1927-ben készített emléktábla a világháborúban elhunytak neveit tünteti fel. Az egykori evangélikus iskola falán a kemenesmagasi Farkas Pál kőfaragó által 1927-ben készített, „ISTEN ÉS HAZA” feliratú emléktábla látható, míg a Művelődési Ház melletti „Hósi Liget”-ben áll a II. világháborúban elhunytak emlékműve, amelyet Pintér János kőműves mester és Ráczy István bősárányi műköves készített 1990-ben.

Temető és sírjelei:

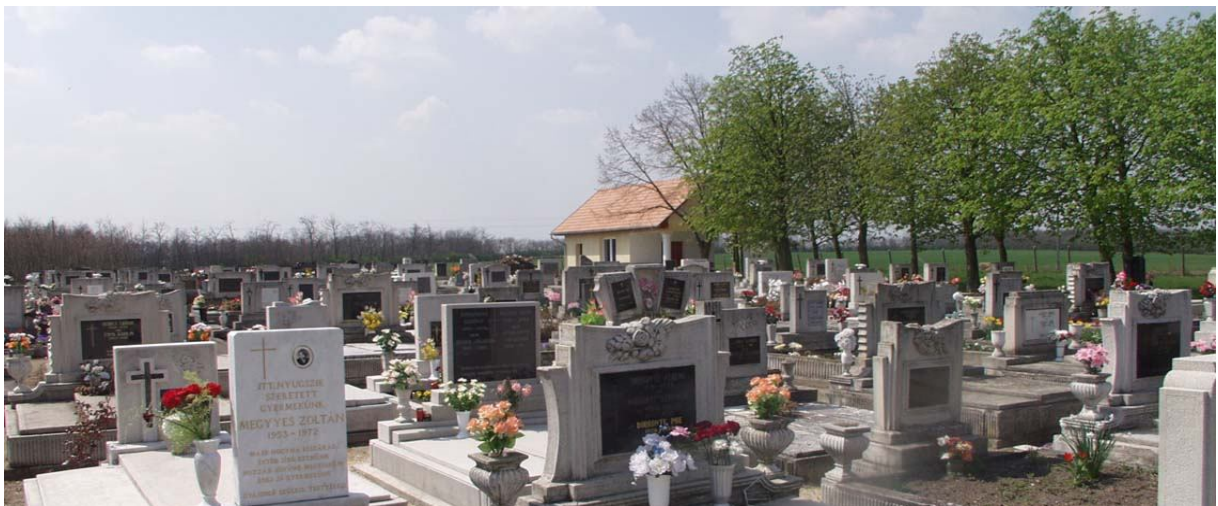

A településen több temető terület is található, a 247., 0176. , 0178/2. hrsz-ú ingatlanokon, illetve az utóbbi bővítési területe, melyre a 0174/3. hrsz-ú ingatlanon került sor. A temetőben ravatalozó is van. Kegyeleti parkként kezelendő temető területek a 0425/2., 0304/2. hrsz-ú ingatlanokon találhatók.

A Széchenyi utca mentén található ma is használatban levő temetőben régebbi sírjelek nincsenek, az újabb keletűek jellegteleneek. A Kemenesszentpéter felé vezető út mentén található régi temető növényzetét a hatalmas évszázados puszpángok, illetve egy-két fenyőn kívül főként a bevezető út menti értékes vadgesztenyesor alkotja, amelybe egy-egy hárs is vegyül. A megfelelő lehatárolás csak a település felől, a déli irányból van meg, itt akácból álló fasorok találhatók, de a másik három oldalon semmilyen elhatárolás nincs.

A régi temetőben (Ótemető) áll többek között Hertelendy Miklós (1813-1877) huszárezredes fehér márvány síremléke, illetve Kott Ferenc (1822-1909) 1848-as tüzérhadnagy szürke-márványból készített síremléke.

I.g.) Védelem alatt álló műemlékek, helyi védelemi javaslatok.

a. **MŰEMLEKEK.** Védelem alatt álló műemlékei:

Széll-kastély.

Címe: Petőfi S. u. 144.

Hrsz: 183.

Műemléki nyilvántartási száma: 9148.

Története:

Egyike a környék legszebben helyreállított kastélyainak. A

Széll-kastély mai előzménye a 18. század második felében, barokk stílusban épült. Az 1857. évi kataszteri térképen a kérdéses helyen gazdasági épületek között meglehetősen komoly, tagolt tömegű kúriát ábrázol. 1916-ban leégett az épület, s az akkor történt helyreállításkor kapta jelenlegi formáját. Helyi adatok szerint Radó, majd Kerkápoly birtok, a Széll család birtokába öröklés útján jutott. A háború után állami gazdaság székhelye, 1980. óta iskola. 1985-ben újíttottak fel, ma iskola működik benne.

Jellege:

Községbelsőben, főközlekedési úton áll a földszintes, szépen felújított épület. Védett.

Külső:

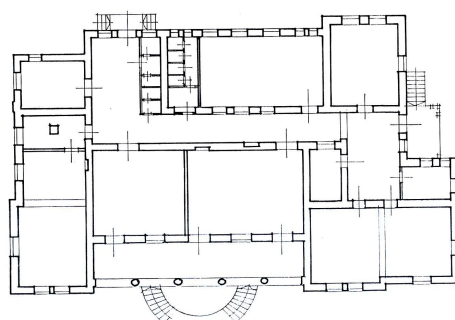
Egységes összhátású, mozgalmas tömegű, olyan szecesszióba hajló megjelenéssel, mely még erős szálakkal kötődik az eklektikához is. Vakolt homlokzata gazdagon díszített, a díszítő elemek egy-egy pontra koncentrálnak, legtöbbször a manzárd-tetővel összefüggésben. Míves iparos-munkájú részleteket is fel tud mutatni az épület: vas előtető, faszervezetű tornác, bajáratí kapu, stb.

Falazata vakolt, sárgára festett, tetőzete cserépborítású. Homlokzata késő barokk stílusú, vakolatdíszes. A kastélyt park veszi körül, melyet alacsony falazatra támaszkodó vaskerítés határol.

B e l s e j e:

Középfolyosóra fűzött alaprajzi elrendezése a sok átalakítás eredményeképpen meglehetősen következtelen. Feltételezhető, hogy az eredeti kúria beépült a jelenlegi tömegébe, bár ez az alaprajzon egyértelműen nem követhető. A lapos tetős szakaszok és ugyanott a más szerkezetű födémmel épült pincék egy újabb, talán az említett 1916. évi átalakítások eredménye.

b. HELYI VÉDELEMre javasolt örökségi értékek.

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos-**, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni. A helyi védelem alá helyezendő köz- és lakóépületek külső megjelenését, utcai és udvari homlokzatuk stílusjegyeit, oromfalakat, oszlopos tornácokat, nyílászárókat meg kell tartani. Az épületekről és motívumaikról részletes fotók és rajzok készítenők, azok az engedélyezési terv részét kell, hogy képezzék.

A 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendeletre hivatkozva, felhívjuk az érintettek figyelmét arra a lehetőségre, mely szerint Helyi védelemben, mind területi, mind egyedi érték egyaránt részesülhet. A védelmet a szabályozásban, vagy önálló, a helyi védelemről szóló rendeletben lehet biztosítani.

1. Római katolikus templom.	Petőfi Sándor u.	Hrsz: 329.
2. Evangélikus imaház.	Petőfi Sándor u. 69.	Hrsz: 596.
3. Hátky-kúria.	Petőfi Sándor u. 4.	Hrsz: 313. 314.

4. Barcza-kúria.	Petőfi Sándor u. 54.	Hrsz: 102/1.
5. Lakóépület.	Petőfi Sándor u. 55.	Hrsz. 614.
6. Lakóépület.	Petőfi Sándor u. 75.	Hrsz. 594.
7. Lakóépület.	Petőfi Sándor u. 78.	Hrsz. 157.
8. Lakóépület.	Petőfi Sándor u. 122.	Hrsz. 236
9. Lakóépület.	Petőfi Sándor u. 124.	Hrsz. 239.
10. Lakóépület.	Sport u. 4.	Hrsz: 193.
11. Malomépület.	Petőfi Sándor u.	Hrsz: 183/3.

I.h.) Természeti örökség emlékei:

Magyargencsen országos, vagy helyi jelentőségű védett természeti terület nem található.

Védendő külterületi részek a Cinca-patak, illetve Marcal menti területek, valamint a közigazgatási terület nyugati és északi részén található természeti területek. Természetvédelmi (élőhelyvédelmi) szempontból értékes erdő-, és gyepterületek tartoznak ide.

Az érzékeny természeti területként nyilvántartott külterületi részek a közigazgatási terület keleti felét foglalják magukba. Az érzékeny természeti területekre (ÉTT) vonatkozó szabályokat a 2/2002 KÖM-FVM rendelet határozza meg. Ezekben a területeken olyan gazdálkodási módszerek fenntartása a cél, amely biztosítja a táji értékek és az itt található élőhelyek megőrzését. Ez a gazdálkodási mód támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások betartását jelenti.

A védendő értékeken kívül fontos szerepet játszanak az ún. ökológiai kiegyenlítő felületek, amelyek a nagy kiterjedésű szántók között a növény- és állatfajok számára szolgáló élőhely fragmentumok. Az ökológiai kiegyenlítő felületek közé tartoznak a mezőgazdasági területek szegélyén, és azok belsejében, árkok mentén húzódó fasorok, cserjesávok. Jó példa erre a 0146 hrsz.-ú út menti fás-cserjés sáv, de más területeken is megfigyelhetők fásítások. Ide tartoznak a külterület természeti területeken kívüli erdő- és gyepterületei is. E területek fajainak természetvédelmi értéke nem minden esetben magas, de jelenlétük ökológiai szempontból annál

fontosabb. Részben búvó- és táplálkozóhelyet, részben vándorlási lehetőséget biztosítanak az ökológiai folyosók irányába. E területek részei az ökológiai hálózatnak.

A Cinca-patak, valamint a Marcal a part menti kísérő sávval együtt fontos ökológiai folyosó is egyben. A tájhasználati konfliktusoknál említettük, hogy a part menti fás növényzet hiányos, szakaszos megjelenésű. A fás növényzetet elsősorban fűzök és nyarok alkotják, előfordul az enyves éger, illetve elszórva az utak menti növényzet cserjefajai. A lágyszárúak zömét nád és aranyvesszők alkotják.

Magyargencs település egyedi tájértékei:

- Két idős kocsányos tölgy és nyugati ostorfa a belterület déli szegletében (3/4 hrsz.)
- Általános iskola (Széll-kastély) parkja.
- Idős kocsányos tölgyek a Hertelendy és Dózsa Gy. utca kereszteződésénél
- A temetőben található idős puszpángok és nehézszagú borókák.

I. i.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében:

Magyargencs régészeti lelőhelyei – egy kivételével – külterületen találhatóak, ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással. A régészeti lelőhelyek területének egy részén mezőgazdasági művelés folyik. Ez közvetlenül nem semmisíti meg ugyan a lelőhelyeket, de hosszú távon észrevehető és visszafordíthatatlan károsodást okoz bennük.

Az épített örökség emlékei és környezetük általában megfelelő állapotban vannak. Műemléki védelem alatt álló épülete, az egykori Széll-kastély (ma általános iskola) jó állapotban. A római katolikus templom is jó karban, az evangélikus templom felújítása most van folyamatban. A településen álló kőkereszt és világi emlékművek jó állapotban. Régebbi lakóépületei közül több felújított állapotban van, látni egy-két szépen megőrzött, illetve felújított lakóházat a faluban, de vannak olyan régi épületek is, amely felújítást igényel(ne). Községi temetője rendezett, fásítása azonban javasolt.

II. Változtatási szándékok

II. a.) Településhálózati és tájhasználati változás

Magyargencs község Veszprém megyében, a kistérségi központ Pápától 19 kilométerre észak-nyugatra fekszik. A településtől a megyeszékhely Veszprém 68 km-re található délkeletre. A település kellemes táji környezetben található, területe 3801 ha, belterülete 147 ha.

Belterület:

- * A Kemenesalja észak-keleti szélén megtelepült, korábban egyutcás falut keletről a Marcal széles ártere határolja, melyből 1-2 m magas homokszigetek emelkednek ki. A Vönöck-Várkesző összekötő út adja a község közlekedési tengelyét, melynek belterületi szakaszáról csatlakoznak le a lakó utak. A jelenlegi úthálózat mai szerkezetében megtartásra kerül.
- * A község utcáiban jelenleg mintegy 267 lakóház található. A településen a hatályos rendezési tervben kijelölt lakótelkek csak részben épültek be így a községben nem szükséges újabb lakóterület kijelölése, de a korábban megkezdett Dózsa György és Rákóczi Ferenc utcai beépítések továbbra is biztosítandók.
- * Kereskedelmi, szolgáltató terület a település belterületén a 184., 185., 179. hrsz-ú ingatlanon kerültek kijelölésre.
- * A településen jelenleg kiépített közpark nem található. A sportpálya a 188. hrsz-on kapott helyet.
- * A meglévő és tervezett intézmények körül célszerű nagyobb zöldterületet kialakítani.

Külterület:

* Az enyhén hullámos felszínű, 120-145 m tengerszint feletti magasságú Kemenesalja völgyéből a többnyire időszakos forrásokból táplálkozó Börhend-patak gyűjti össze a csapadékot. A szántóföldeken kívül nagy kiterjedésű ártéri rétek és az ősi növénytakarókból megmaradt cserfás erdők adják meg a táj jellegzetes képét. A településen nagyrészt extenzív mezőgazdasági területek találhatók, jellemző művelési ág a szántó, gyeperdő, rét. A magasabb fekvésű területeken erdők is találhatók.

* A település külterületein a művelésre alkalmas földrészleteken mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. A területre az egyéni gazdálkodási forma a jellemző.

* Magyargencsen az erdőterületek nagysága 1926,2 ha, ami az 3654 ha-os külterület 52,7 %-a. Az erdőterületek jelentős része, 1439,6 ha gazdasági rendeltetésű, 439,2 ha védelmi, és 47,4 ha egyéb részlet. Az erdőterületek 3%-a rendezetlen tulajdonviszonyú, 33%-án a Pápai Erdészeti Igazgatóság gazdálkodik, 64 %-án magán erdőgazdálkodás folyik. A település északi területein nagyobb egybefüggő erdők találhatók, valamint a község területén elszórva találhatunk kisebb kiterjedésű erdőfoltokat. A kisebb erdőfoltok a gazdasági- és belterület mellett, valamint a vízfolyások partjainál elsődleges rendeltetésük szerint védett vagy védő erdők. A védelmi erdők területe 439,2 ha-t tesz ki a településen.

Az Állami Erdészeti Szolgálat javaslata alapján erdősítéssel jelöltük a 011, 015, 018, 024, 049, 0125, 0151, 0297, 0323, 0367, 0383, 0395, 0411, 0421, 0425 és a 0430 hrsz-ú területeket. Az erdős, ligetes területek megóvandók, az erdőgazdálkodást a továbbiakban is fenn kell tartani. A tájjelleg megőrzése és környezetvédelmi okok miatt erdő hosszú távon sem szűnhet meg. Az erdőfelület mérete inkább növekszik gazdasági célú erdőtelepítésekkel, védelmi erdősávokkal. Az új telepítéseket tájhozonyos, lombos fákkal javasoljuk megvalósítani. A vadászati jog birtokosa a Rába-Marcalközi Vadásztársaság.

* Az ipar - mezőgazdasági üzem övezetében a növénytermesztés, terménytárolás és terményfeldolgozás épületei, állattartó épületek és azokat kiszolgáló létesítmények, a mezőgazdasági üzemi tevékenységgel összeegyeztethető ipari építmény, szociális épület, valamint a gazdasági tevékenységi célú épületen belül a tulajdonos, a használó és a személyzet számára szolgáló lakások helyezhetők el. Az övezetbe a 0396., 0174/1. hrsz-ú volt major területe került.

* Egészségügyi terület. A község a volt major területének hasznosítására szociális otthont tervez, mely különleges egészségügyi terület-felhasználási kategóriába sorolandó (538/14. hrsz).

* Bánya terület. A település külterületén több bányaterületet található, ezen területeket különleges bányaterület terület-felhasználási egységbe sorolja a rendezési terv. Ezen területek a 0198/12., 0198/13., 0198/16., 0187/6., 0187/11., valamint a 073. hrsz.-on találhatók.

II. b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás

A község utcáiban jelenleg mintegy 267 lakóház található. A településen a hatályos rendezési tervben kijelölt lakótelkek csak részben épültek be így a községben nem szükséges újabb lakóterület kijelölése, de a korábban megkezdett Dózsa György és Rákóczi Ferenc utcai beépítések továbbra is biztosítandók.

A lakóterület beépítés falusias jellegű, ez a beépítési jelleg továbbra is megtartandó.

A község lakosság száma lassú csökkenést mutatva az utóbbi években mintegy 660 főre csökkent. Magyargencs lakosságának jelentős növekedésével hosszabb időtávban sem lehet számolni. A településfejlesztés alapkonceptiója szerint egyébként is a minőségi fejlesztés, a településen lakók életminőségének javítása a cél. A népesség számának stagnálása ellenére az elmúlt években, évente 1-2 új épületet építettek, alakítottak át. Az új lakóépületeket elsősorban helyi fiatalok és a bevándorlók építették.

Tanulmányozva a kialakult beépítési szerkezetet, megállapítható, hogy döntően az utcaszerkezetre merőleges telekszerkezet alakult ki. Magyargencsen az oldalhatáron álló beépítési mód a jellemző, amelyet továbbra is meg kell őrizni, és a szabályozásban az oldalhatáron álló beépítést kell támogatni. Az épületállományt vizsgálva a jellemző építménymagasság a 4,5 métert nem haladja meg. A tetőformát tekintve a nyeregtető, míg a héjazat tekintetében a cserép dominál. A szabályozási előírások megfogalmazásánál a kialakult állapotoknak megfelelően kell megfogalmazni a szabályozási elemeket, így új épületek kialakítása, illetve a meglévő épületállomány felújítása esetén a településképbbe illeszkedő, harmonikus beépítés érhető el.

II. c.) Infrastrukturális változás

Közlekedés és úthálózat.

Magyargencs a 8412. jelű Várkesző–Vönöck összekötő út mellett található. A település a térség kistérségi központjától Pápától 19 kilométerre északnyugatra, a

megyeszékhely Veszprémtől 73 kilométerre ugyancsak északnyugatra fekszik. Veszprém az országos közúthálózaton a 8412. jelű, a 8405. jelű és 8404. jelű mellékutakon át a 83. számú és 8. számú főutakon keresztül közelíthető meg.

A menettrend szerint közlekedő autóbuszjáratok a Magyargencs - Pápa útvonalakon haladnak. A távolsági autóbuszjáratok közül a Sopron, Csorna irányába közlekedő járat érinti a települést. Magyargencsen vasútállomás nincs, a Győr-Celldömölk vasúti mellékvonal legközelebbi megállóhelye 11 km-re, Mezőlakon található.

Veszprém megye területrendezési terve a község esetében egy közlekedésfejlesztési javaslatot tartalmaz, a Celldömölk- Magyargencs-Szany-Tét összekötő út kialakítását. Az út megépítése javíthatja a Kemeneshát keleti végénél fekvő falvak közlekedési lehetőségeit. Az út tervezett nyomvonala a község külterületén halad.

A település belső úthálózatának fő tengelyét a 8412. jelű közút, a Petőfi utca adja. Az utcák aszfaltburkolattal vannak ellátva. A burkolatok folyamatos karbantartást, több helyen felújítást igényelnek.

Vízellátás

Magyargencs község vízellátása, Kemeneshőgyész településsel együtt közös ivóvízbázisról történik. A Magyargencsi ivóvízbázis és a községi hálózat a Pápai Víz- és Csatornamű Rt. kezelésében van. A településen a vízhálózatra történő rákötések aránya 100%-os.

Csatornázás

Magyargencsen a közcélú szennyvízelvezető csatornahálózat megvalósítása folyamatban van. A beruházás nemzetközi pályázaton nyert pénzből, társulások formájában kerül megvalósításra.

Villamos energia ellátás

A villamos energia ellátás az országos 120 kV-os hálózatról történik. A község középfeszültségű villamosenergia-ellátása a Pápai OVIT állomásról történik. A településen jelenleg mintegy 267 lakóépület található. A villamos energia fogyasztói rákötések aránya 100%-os.

Földgázellátás

Magyargencs vezetékes földgázellátása biztosított. Az alaphálózathoz kapcsolódva, a nagynyomású vezetékekre telepített átadó állomások segítségével történik az országos hálózatról a vételezés. A Magyargencsen található gázátadó állomásról, nyomáscsökkentőkön keresztül kapja a földgázt. Magyargencs közigazgatási területén húzódik végig a nagy-középnomású gázvezeték.

A településen a vezetékes földgázellátás, a belterületen 100%-osan kiépült. Jelenleg a bekötések száma 80 db, mely 30 %-os bekötési arálynak felel meg.

Távközlés

A Pápatel Rt hálózata a község területén elsősorban légekábeles oszlopsoros hálózatot alakított ki. A távközlési hálózat az 50. számú Pápai primer körzetközponttól leágazva épült ki, melyet az Ajka-Pápa-Győr központokat összekötő, 120 kV-os egyrendszerű villamos távvezeték fűz fel. A település a 89-es távhívó számon csatlakozik az országos, illetve nemzetközi távhívó hálózatához. A település belterületén a vezetékes telefonhálózat ki van építve és az ingatlanok mintegy 76%-a saját állomással rendelkezik.

Vezeték nélküli távközlés

Veszprém megye területén az országos mikrohullámú rendszer részeként a MATÁV Rt-nek, az Antenna Hungária Rt-nek, a Magyar Honvédségnek és a mobil távközlési szolgáltatóknak üzemelnek bázisállomásai. A mobil telefon elérhetősége a település nagy területén rossz, a vételi lehetőség a szanyi és pápai bázisállomásokról biztosított.

II. d.) Néesség, életmód, társadalom, kultúra változása

Néesség:

A község lakosság száma lassú csökkenést mutatva az utóbbi években mintegy 660 főre csökkent. A lakosság helyben, vagy kis utazási távolságra Pápan, Győrben vagy Csornán talál munkahelyeket.

Magyargencs lakosságának jelentős növekedésével hosszabb időtávban sem lehet számolni. A településfejlesztés alapkonceptiója szerint egyébként is a minőségi fejlesztés, a településen lakók életminőségének javítása a cél.

Az 1890-es évek elején még 1500-1600 lakója van a falunak, az 1938-as felmérés szerint, 1460 lakost tartottak nyilván, (abban Sándormajor és Újmajor). 1947-ben 710

lakosa volta településnek, az 1970-es évek derekán 940-en élnek itt, jelenleg a lakosság száma 660 főre csökkent.

Életmód-társadalom:

Az első okiratok legkorábban 1268-ban említik. 1387-ben, mint a Boda-család birtokát Bodagench és Bodaházagench néven jegyezték fel. A Kanizsai-család az 1400-as években adományként kapta a királytól. Az 1436. évi feljegyzések Gencset nemesi községként tüntették fel Nemesiánusgench néven, a Kanizsaiak birtokát pedig Egyházagench-nek nevezték. A Magyargencs nevet az 1700-as évek óta rendszeresen viseli a község, megkülönböztetésül a Vas megyei egykori Németgencs (ma Gencsapáti) községtől. Vas megyei község volt 1950. április 1-ig. Ekkor csatolták Veszprém megyéhez, a pápai járáshoz. Korábban a celldömölki járáshoz tartozott. A 15. század közepétől már a Kisfaludyak birtokolták. Ekkor több néven is szerepelt: volt Cozmagench, Felsőgench és Gench. A 14. századbeli iratok szerint a pápói prépostság birtoka is volt a község. A pápói prépostságnak a Nádasd-nembéli gerlei Pethő Margit adományozta. Későbbi birtokosai a Károlyi, Hertelendy, Radó és Gömbös-családok voltak.

Elszigetelt község – fekvése miatt – egészen a 18. század végéig. Forgalmi úttal nem rendelkezett: a Rába, a Marcal és a Bittva ingoványa megnehezítette akkoriban az útépitést. Az 1790-es évek végén mégis megépült a Kiscell–Ostffyasszonyfa–Uraiújfalu–Magyargencs–Várkesző közötti kereskedelmi (commerciális) út, amely kedvező hatással volt a község fejlődésére.

A határ egytizede volt paraszti tulajdonban, cserepes ház csak a kilencszázas években épült először. Általában közös udvarok voltak, 3-5, vagy még több család lakott benne.

A határral korábban öt földbirtokos és két nagybérelő rendelkezett. A lakosság kétharmada cselédként dolgozott. 1945-ben 200 család kapott földet. A lakosság többsége 1959-ben – Rákóczi néven – termelőszövetkezetet alapított, amelyben baromfitenyésztéssel, szarvasmarha tenyésztéssel és hizlalással foglalkoztak. Ötven hold gyümölcsösük és 50 hold málnásuk is volt. A pápai járás közepes mezőgazdasági nagyüzemei közé tartozott.

A település területi kapcsolataiban Pápa dominált a múltban és dominál napjainkban is, mely a térség hagyományos központja.

Jelenleg a háziorvos, fogorvos, és védőnő rendszeresen rendel a településen. Gyógyszertár a Petőfi utcában található. Kórház legközelebb Pápán van. A községben posta megfelelően üzemel.

A további alapellátást a kiskereskedelmi egységek és vendéglátó egységek szolgálják (2 PB gázcsere lehetőség, 1 élelmiszerbolt, 1 vegyesbolt, 1 italbolt, 1 vendéglátóhely). Magyargencs településnek a turizmus fejlesztésében a térség településeivel közös, egymást segítő és kiegészítő idegenforgalmi tevékenysége során lehet szerepe. A településnek idegenforgalmat generáló építészeti műemlék, illetve programok híján, csak természeti adottságaira támaszkodva van lehetősége a turizmus fejlesztésében.

Mezőlak külterületén fekvő szélmezői tavak turisztikai hasznosítása, Magyargencs község idegenforgalmára is hatással lehet, így a falusi turizmus lehetőségei kerülhetnek előtérbe.

Szálláshely szolgáltatást a településen a falusi turizmus keretein belül lehetne biztosítani, azonban eddig erre nem volt jelentős igény.

A település környezeti adottságai (erdők, természeti ritkaságok, Marcal folyó), a szomszédos idegenforgalmi célterületek, kerékpáros és erdei túraútvonalak alapot biztosíthatnak az idegenforgalomnak, mint fejlesztési lehetőségnek.

Kultúra változása:

Magyargencs lakossága sajátos földrajzi fekvésénél fogva, évszázadokon át őrizte eredeti paraszti kultúráját, dalait és táncait, szokásaihoz és hagyományaihoz ragaszkodva. Lakosságának szokásai, életvitele az évszázadok alatt formálódó, a helyi hagyományokat követve, a népi kultúra szellemkörébe gyökerezett, ahhoz igazodott. Változást e téren az 1950-60-es években következett be, amikor az akkori hatalom – az elvárásoknak megfelelően – a tömegkultúra jegyében szabta meg azokat az intézményesített kereteket, amely fokozatosan az ősi népi kultúra feladásához vezettek.

Idegenforgalmi látnivaló a három öreg kastély. A Hertelendy-kúria óvoda volt, ma magántulajdonban van. Arról nevezetes, hogy itt lakott a névadó, HERTELENDY Miklós (Pest, 1813. máj. 2. – Magyargencs, 1877. dec. 4.) huszár ezredes. Dunántúli nemesi család vasmegyei ágából származott. 1831-ben végzett a bécsújhelyi akadémián. A Debrecenben állomásozó Württemberg huszárezredhez került, 1846-ban főszázados. Részt vett a pákozdi ütközetben. A szabadságharc több nagy csatájának hőse, Szolnoknál és Isaszegnél nagy szerepe volt a győzelemben. Perczel Mór nyilvánosan is megdicsérte vitézségéért. 1849. május végétől négy hétig Balatonfüreden pihent, majd az újonnan alakuló 19. huszárezred szervezésével bízták meg. 1949. október 3-án, a komáromi várban tette le a fegyvert. Menlevelet kapott, Kemeneshőgyészre apósághoz költözött. Élete további részében Magyargencsen vásárolt birtokán gazdálkodott. Síremléke a magyargencsi Ótemetőben van.

A helyi kulturális élet színtere a könyvtár és a művelődési ház, melynek épülete megfelelő műszaki állapotú. Magyargencsen 20 férőhelyes óvoda, 120 főre méretezett általános iskola, valamint napközi is üzemel. Az iskola és óvoda épületének műszaki állapota, valamint eszközellátottsága közepesnek mondható, a jövőben felújítása esedékes.

III. Hatáselemzés

III. a.) Történeti településhálózati következmények

Területe és annak környezete már az ősidők óta lakott, a rómaiak emléke is felfedezhető, alakulásáról, illetve fejlődéséről csak a 18. század elejétől kezdődően vannak pontosabb adatok. A változékonyság, a fejlődés, a megtorpanás, vagy a visszaesés jellemzi a község életét. A mai település a 18. század első felétől települt újra, illetve fejlődött mai helyén, amely a kutatás szerint részben megegyezik a középkori településsel is. Az évszázadok során látványos fejlődést nem mutatott, vidéki (falusias), nyugodt környezete máig a legmarkánsabb és megőrizendő értékei közé tartozik. A 18-ik században egyutcás település volt, majd a 19-20. századtól kezdődően ez a szerkezet több kisebb-nagyobb utcával tovább bővült. Történelmi főutcája a Petőfi Sándor u., s ezt a jellegét máig megtartotta. Középkori eredetű, majd a 20. század első harmadában részben újjáépített temploma uralja a faluképet, e mellett három nemesi kúriája és egy gazdasági épülete az, mely a legértékesebb örökségi emlékei közé tartoznak. Története folyamán központi tere és parkja nem alakult ki, ezt a szerepet részben a Petőfi utca végében, utcák találkozásánál kialakult terület vette át, ahol egy pár kereskedelmi és igazgatási egység is megtelepült.

A jelen szabályozási tervben ilyen értelemben radikális változtatást nem történik. A településszerkezeti tervben megadott lehetőségek a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait adja meg, ennek megfelelően meghatározza az egyes területek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését. A tervhez különböző alátámasztó szakági tervek kapcsolódnak. Ilyenek a közlekedési, tájrendezési, környezetalakítási, a közmű és a hírközlési szakági munkarészek.

III. b.) Természeti, táji hatások

A rendezési terv kimondja, hogy természeti terület belterületbe nem vonható, rajta beépítésre szánt terület, bányaterület nem jelölhető ki. Művelési ág megváltoztatása, illetve közmű, közút építése környezeti hatásvizsgálat alapján, a természetvédelmi hatóság által meghatározott feltételekkel engedélyezhető.

Érzékeny természeti területen csak extenzív jellegű, vagy természet- és környezetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazhatók. A kialakult tájhasználatot megváltoztatni csak a természeti állapothoz közelítés érdekében lehet. Javasolt a felhagyott, illetve a kevésbé jó minőségű szántókon erdő és gyepterületek kialakítása. Fontos tájvédelmi és természetvédelmi feladat az ökológiai kiegyenlítő felületek védelme, területi arányuk megtartása, illetve növelése. A település külterületein nagy, összefüggő szántóterületek és erdők találhatóak. Fontos az itt húzódó utak, árkok menti fás, cserjes sávok védelme, pótlása. Az erdő-, és cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is előnyös.

Ökológiai előnyeik túl a fasorok, cserjesávok telepítésének talajvédelmi, vízháztartásbeli előnyei is vannak. Az erdősávok lecsökkentik a szél erejét, ezáltal csökken a szárító hatás, a mechanikai károsítás is, és nagyobb terméseredmény érhető el. Így járulnak hozzá a fenntartható tájhasználatához.

Javasolt a külterületi erdők, cserjesávok, fasorok felújításánál, erdőtelepítésnél a tájidegen fajok őshonos fajokra történő fokozatos cseréje, többszintű, változatos fajösszetételű sávok létrehozása.

Tájrehabilitációs javaslatok a következők:

- * Az illegális hulladéklerakások felszámolása.
- * A bányaterületekre rehabilitációs terv készítése és az azt igénylő részekben a rehabilitáció fokozatos kivitelezése szükséges.
- * Tájrehabilitációs feladat a Cinca-patak és a Marcal-folyó parti sávjának rendezése, növényhiányos szakaszainak őshonos fajokkal történő kiegészítése. Fontos, hogy

szántók sehol ne érintkezzenek a vízfolyásokkal, ezért a kezelésre fenntartott parti sávon kívül a patakokat legalább az egyik partoldalon 10 méteres, őshonos fajokból álló fás-cserjés sáv válassza el a mezőgazdasági területtől. Ezáltal csökken az erózió, szűrőhatás érvényesül a vízfolyás felé, kedvező mikroklíma alakul ki, valamint táplálkozó-, és szaporodóhelyként szolgál az élővilág számára.

* Figyelmet kell fordítani a külterületi géptelep, valamint a vízműtelep tájhoz hasonló növénytelepítéssel, fasorokkal történő tájba illesztésére.

* Környezetvédelmi és tájésztétikai szempontok miatt a lakóterületek és a szomszédos szántók, valamint az északi temető és környezetének erdő- és cserjésávokkal történő elválasztása szükséges. Optimális megoldásként javasolható erdősáv telepítése a teljes belterület köré.

* Erdőtelepítések elvégzése javasolható a következő helyrajzi számokon: 011, 015, 018, 024, 049, 0125, 0151, 0297, 0323, 0367, 0383, 0395, 0411, 0421, 0425, 0430. Az erdőterületek, illetve erdősávok, fasorok telepítése, felújítása őshonos fajokkal történjen (tölgyek, hársak, kőris, szil, hazai nyaralók).

II. c) Településkép feltárulásának változásai

A rendezési tervben megfogalmazottak alapján megállapítható, hogy az elkövetkezőekben a település történelmi területén, a három templom sziluettjei által hangsúlyozott településkép feltárulkozásában jelentős, negatívnak mondható változás nem várható. A településen a meglévő szerkezet (úthálózat), az ott elhelyezhető épületek szigorú szabályok alapján épülhetnek csak fel, mely irányelveket a helyi építési szabályzat tartalmazza. Az épületek magassági és szélességi korlátjai szigorúan betartandók. Az épületek tetőformálása, héjazat anyaga csak, a megengedett lehet. Ennek értelmében figyelmet kell fordítani az új építkezésekre (elsősorban lakóházak) esetében arra, hogy az engedélyezett tervek beilleszkedjenek a hagyományos falu hagyományközeli vizuális képbe. Jelenleg ugyanis, több olyan épületet látni amelyek formai megjelenése teljes mértékben mellőzi a helyi hagyományokat, nem szólva az épületek színvilágáról, mely

helyenként már most is zavaróan hat a falukép egészére. Megoldásra vár a légvezetékek és transzformátorok látványa, mely behálózza a faluképet.

III. d.) Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

Magyargencs község területére eső, itt nyilvántartott és azonosított lelőhelyek jobbára a patakok völgyéből kiemelkedő magaslatokon, domboldalakon helyezkednek el. A hasonló adottságú területeken számolni kell további, jelenleg még nem ismert régészeti lelőhelyek előkerülésével is. A lelőhelyek területeinek többsége szántókon (szőlőkön), illetve új, kialakulóban levő lakóterületeken található, így régészeti szempontból veszélyeztetett, a fokozott emberi tevékenységek károsító következményeinek van kitéve.

Jelenleg egyetlen magyargencsi lelőhely esetében sem látszik fontosnak a fokozott régészeti védelem kimondása. A későbbiekben azonban szóba jöhet fokozott védelemre való felterjesztés. A védelemre bárki nyújthat be kezdeményezést a KÖH területileg illetékes irodájához vagy a KÖH Nyilvántartási és Tudományos Igazgatóságához. A szükséges jogi eljárásról a KÖH tud további információval szolgálni. Megjegyzendő még, hogy bár a művelést korlátozni egyszerű határozattal nem lehet, a lelőhely rongálása büntetendő cselekmény. A helyszínen készített dokumentáció pedig a rongálás tényét egyértelműen bizonyítja. A végzett tevékenység további folytatása és a leletek bejelentésének elmulasztása tehát egyértelműen jogszabályokba ütköző cselekménynek minősül.

Megjegyzendő, hogy a helyi, önkormányzat által rendeletben kimondott régészeti védelemnek csak abban az esetben van értelme és létjogosultsága, ha az az egyes területek számára az éppen hatályos jogszabályokban biztosítottnál erősebb védelmet garantál. Ez különösen a régészeti érdekű területek esetében jelenthet átmeneti megoldás arra az időszakra, amíg az érintett terület régészeti lelőhellyel való érintettsége egyértelműen kiderül, de a miniszteri rendeletben megjelenő védettség kimondásáig a veszélyeztetett területen is átmeneti megoldást jelenthet.

Bár szinte kivétel nélkül minden lelőhely esetében megállapítható annak veszélyeztetettsége és hosszú távon való károsodása, esetleges feltárásuk tervezését egyik esetben sem javasoljuk. Beruházások esetén azonban megelőző régészeti kutatásra törvény által előírt kötelezettség a megelőző feltárás elvégzése a nyilvántartott lelőhelyeken, régészeti érdekű területeken vagy a községhez tartozó bármely, régészetileg nem nyilvántartott területen pedig újabb régészeti emlékművek előkerülése esetén mentő feltárás végzése szükséges.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeken a KÖH-től előzetesen szakhatósági állásfoglalást kell kérni és a továbbiakban a szakhatósági állásfoglalás szerint kell eljárni, amikor váratlanul

régészeti lelet vagy jelenség kerül elő, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (KÖH) értesíteni kell (ez utóbbi esetben a területileg illetékes múzeum értesítésével párhuzamosan). Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, mely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során a régészeti pluszköltségek tervezése.

A régészeti lelőhelyek megmaradása nagyban függ attól, hogy a jelenlegi veszélyeztetés folytatódik-e, vagy a lelőhellyel érintett földrészeteken más, bolygatással nem járó művelésre vagy hasznosításra térnek át. A szántás – különösen a mélyszántás, a talajlazítás – folyamatos állagromlást okoz az érintett lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig teljes megsemmisüléssel fenyeget. Ezekben a területeken a szántóként való használatot, mint az eddigi használati módot, az esetek többségében korlátozni ugyan nem szükséges, de javasolt a művelési ág megváltoztatása olyan módon, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását garantálja: javasolt a gyepterület művelési ág és ennek megfelelően a füvesítés utáni kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás bevezetésének megfontolása. A gyepterület, rét, legelő művelések a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek. Épp ezért törekedni kell e felületek megőrzésére és lehetséges kiterjesztésére a régészeti lelőhelyeken és környezetükben.

A lakott vagy más módon beépített területeken az emberi tevékenység az átlagosnál is jobban veszélyezteti a földben rejlő régészeti emlékeket. A korábbiakban felsorolt lelőhelyek esetében ezért külön figyelmet kell fordítani a területhasználattal kapcsolatos bármilyen, akár minimális változtatásra is.

A további lelőhelyeken a jelen használat nem veszélyeztet közvetlen pusztulással, de hosszú távon súlyos károkat okoz, ezért javasolt annak megváltoztatása is. Ugyanakkor bármilyen újabb beruházás (pl. alagcsövezés, meliorálás, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag-, vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépités, stb.) jelentős károkat okozhat a lelőhelyeken, ezért ezek a tevékenységek minden esetben a Hivatal előzetes szakhatósági engedélyéhez kötöttek. A Hivatal saját hatáskörében mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban ezek alapján engedélyezi, kikötésekkel (pl. a beruházó költségére történő megelőző feltárás vagy régészeti felügyelet elrendelésével) engedélyezi, vagy elutasítja az engedélykérelmet. Mindezek alapján a lelőhelyekkel érintett területeket érdemes a gazdasági/ipari vagy építési területek kijelölésénél mellőzni.

A számunkra rendelkezésre álló adatok alapján a településrendezési tervben jelenleg nem szerepelnek régészeti lelőhelyeket különösebben érintő fejlesztések. A jövőben esetleg felmerülő szándékokkal kapcsolatban azonban megjegyzendő még, hogy kert, szőlő, vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése is többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyre nézve, ugyanis a szőlő és kertműveléshez, illetve az erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek (pl. rigolírozás, szőlőirtás, új ültetvény telepítése, fásítás, tuskózás) a lelőhelyek részbeni bolygatásával vagy megsemmisítésével járhatnak. E tevékenységeket ezért lehetőleg kerülni kell. A jelenlegi területhasználatok módosítását ezért javasolt a KÖH előzetes állásfoglalásának beszerzéséhez kötni.

A belterületi, vagy egyéb beépített területrészekben azok az építési munkálatok, melyek a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygatják (pl. ház-, pince-, vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítást, fásítás, árokásás, útépítés, stb.), ugyancsak veszélyeztető forrásnak minősülnek. Ezért a jövőben a beépített területeken esetleg lokalizált lelőhelyek területén az ilyen jellegű beavatkozásokat (a talaj bolygatásának mértékétől függetlenül) a KÖH előzetes engedélyéhez kötik a jogszabályok.

A régészeti érdekű területek közül, ha az a belterületen helyezkedik el, különösen vonatkoznak az előző bekezdésben leírtak. A külterületen fekvő régészeti érdekű területek esetében a hatások is nehezebben kalkulálhatók. Nem tudni például, hogy a felszín azért nem tartalmaz jelenleg lelőhelyre utaló leleteket, mert a bolygatás nem érte el eddig az ehhez szükséges mértéket, vagy éppenséggel már teljesen megsemmisítette a jelenségeket. A jelen használatától ezért eltérni nem kell, jelenségek, vagy leletek észlelése esetén azonban a jogszabályok által előírt tennivalókon túl értesíteni kell a Hivatalt is, hogy a lokalizáció alapján a lelőhelyet fel tudja venni a nyilvántartásába. A lelőhely jellegétől függően a további teendőket a Hivatal tudja majd meghatározni. Amennyiben ezeken a területeken belül azonosítani sikerül a konkrét lelőhelyeket, azokra a továbbiakban a nyilvántartott régészeti lelőhelyekre vonatkozó szabályok és eljárások vonatkoznak. Újabb földmunkával járó beruházás vagy változtatás ezért egyik ilyen területen sem javasolt.

Egy-egy nagyobb területet érintő beruházás esetén – így esetleges útépítés, zöldmezős beruházás nyomvonalának, helyének végleges meghatározását megelőzően – célszerű külön hatásvizsgálat készíttetése. Az elsősorban ú. n. non-destruktív metodológiák (légifotó, teljes felületet érintő szisztematikus terepbejárás, geofizikai felmérés), esetleg szondázó kutatások alkalmazásával a lelőhelyek azonosítása, kiterjedése és jellege viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített hatásvizsgálat révén ugyanis elkerülhető, hogy a terv az engedélyezési fázisban a Hivatal által elutasításra, vagy nem várt mértékben módosításra kerüljön. A hatásvizsgálat beruházó általi elkészíttetését ugyanakkor a jogszabályokban meghatározott

esetekben a Hivatal is elrendelheti. Egy-egy konkrét tervezés megkezdésekor ezért mindenképp értesíteni kell a KÖH területileg illetékes irodáját.

A lelőhelyek közül jelenleg egyiket sem javasoljuk régészeti bemutatóhely kialakítására.

III. e.) Történeti térbeli rendszerek alakulása

Magyargencs a közepes méretű Dunántúli települések sorába tartozik. Figyelembe véve a falu méreteit és történelmi fejlődését, a település esetében nagy „történeti rendszerek” kialakulásáról nem lehet beszélni. A település több száz éves múltjának öröksége a vidék népi építőgyakorlatának hagyományaihoz kötődik. Ez érthető, ha figyelembe vesszük azt a történeti ténytet, hogy a mai település mai helyén csak a 18. század közepétől kezdődően alakult ki, s az itt lakók évszázadokon át kizárólag őstermeléssel foglalkoztak, ami az igen kevés számú ipari tevékenység meghonosodása, illetve térhódítása mellett, napjainkban is a jellemző ez a falu életére. A 18. század második felében kiadott 1. katonai felmérésen jól látható, hogy a falu lakóházai és telkei jobbra a mai Petőfi Sándor nyomvonala mentén alakultak ki, míg a település ősi magját valahol a római katolikus templom körüli területen, lehet azonosítani. Többi utcái ezt követően – a 19-20. századtól kezdődően alakultak ki.

Korabeli épületállománya jobbra kicserélődött. Története során fokozatosan fejlődött, s a 20. század eleje az, amely a falu történeti térbeli rendszerének legjelentősebb átalakulását eredményezte. A település mai szerkezetének kialakulásában szintén fontos szereppel játszott a római katolikus és az evangélikus templom, valamint a három nemesi kúria épületei, amelyek tömegénél fogva (is) uralják a faluképet.

III. f.) Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében

A településen országosan védett műemlék az egykori Széll-kastély (ma az általános iskola épülete). Az épületet „rendeltetésszerű” közelségben működtetik. A falu lakossága és annak vezetői jó karban tartják a két templomépületet, mindkettőnek közvetlen környezete is rendezett. A település talán lehangulatósabb látványát a római katolikus templom környezetében máig fennmaradt 19. századi eredetű lakóházaival egyetemben a Petőfi utca ezen szakasza nyújtja. Javasoljuk a templom és környékének jelenlegi állapotában történő megőrzését. A település értékes építészeti elemei közé tartozik a Hátky-, illetve Barcza-kastély. Az előbbi példásan helyreállítva, az utóbbi felújítása még várat magára.

A falu területén több hagyományos lakóépület látható, s ezek az épületek szintén fontos elemei Magyaragensc utcaképeinek. Temetője rendezett, fásítása javasolt. A településen helyi értékvédelmi rendelet nincsen.

III. g.) Műemlékek megújításának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

Magyarországon az építésügyi törvény értelmében a kiemelkedő történeti, építészeti és néprajzi értékekkel rendelkező építményeket, azok tartozékait a törvényben szabályozott, hatósági védelemben kell részesíteni.

A védelem lehet „műemlék” - mely a legjelentősebbekre vonatkozik - valamint a törvényben szabályozott szempontoknak megfelelő épületek, romok, szobrok és sírjelek az országosan még fellelhető, nagyszámú, helyi jelentőségű objektumoknak csak a töredékét jelentik.

Előfordul, hogy a nem kellő hatósági odafigyelés miatt a régi présházak lebontásra kerülnek, bár a településen lehet szép számmal látni olyan példákat is, ahol az új tulajdonos példás módon felújítva használja ezeket a régi épületeket. Pusztulnak a mai mezőgazdaság számára már felesleges gazdasági épületek, az út menti keresztek és a régi temetők sírjelei. Természetes, hogy ezek az objektumok nagy számuk és az országosan mért, összehasonlító szempontok alapján nem tartozhatnak a műemlékek

sorába. A helyi önkormányzatok feladata ezeknek az objektumoknak helyi törvénnyel történő védelme.

A település egyetlen műemlékét és helyi értékeit a helyi értékvédelmi munkarész tartalmazza. Az abban feltüntetett épületek, szobrok állagmegóvásukról gondoskodni kell.

A műemléki templom állagmegóvása funkcióját tekintve a vallási közösségnek is egyik kiemelten fontos feladata. Az értékes épületek, szobrok, növénycsoportok fenntarthatósága az utókor számára biztosítottabbnak látszik, köszönhetően napjaink egyre hangsúlyosabb, táji és településképi értékek megóvását előtérbe helyező építészeti politikájának.

III. h.) Településkarakter változásának hatásai

Az elmúlt évtizedekben történt fejlesztések hibáinak következményei – mint megannyi helyen az országban – rányomták negatív bélyegét a falukép megjelenésének egészére. Magyargencsen (is) az elmúlt 50-60 évben egész utcasorok lettek átépítve, minek során az éppen „aktuális divat” szerint emelt lakóházak legjellemzőbb meghatározója a hagyományos építkezési szokások teljes felhagyását jelentette. Ami a település előnyére válik, hogy ezek az átgondolatlan fejlesztések ellenére a falu megőrizte falusias jellegét, utcás-teres szerkezetét, s az új épületek zömmel megőrizték az egyszintes beépítést. Ilyen értelemben Magyargencs történeti belterületének karaktere a készülő rendezési tervben nem változik, kedvező tendenciának kell értékelni azt, hogy az utóbbi időben a törvények igyekeznek a korábbi téves fejlesztési koncepcióknak gátat állítani. A jelenlegi rendezési tervben az új lakóterületek zömmel korábbi döntések alapján, tartalékterület minősítésből válnak akcióterületté. Ezek a fejlesztések, melyek a település kevés számú foghíjas

telkein, illetve a korábbról kijelölt utcaszakaszokban történnek, értelemszerűen nem hatnak károsan a település jelenlegi, falusias karakterére.

III. i.) Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

A településeknek állandóan képeseknek kell lenniük megújulásra. Az avulás és megújulás folyamatos harcában az állandóság és a változás feszültségeinek a feloldása, a hagyomány és a „korszerűség” párharca eredményezheti a jó építészeti megoldásokat.

Magyargencs esetében is a korábbi évtizedek építészeti értékei közé simuló, a kor elvárásainak is megfelelő településrendezési és építészeti megoldások megvalósítása a cél. Az épített környezetben a környezettel való azonosulást, az otthonosság érzetének fokozódását, a táji és településképi értékek megóvását előtérbe kell helyezni.

Az esztétikai hatás nem szűkíthető le az építészet „szépségének” a vizsgálatára, mert az több tényező együttes hatásaként jut kifejezésre. Szerepet játszik benne a célszerűség is, de a harmónia, az egyensúly, az épületforma és színvilág stb. eltérő taralmú és jellegű érzeteket keltő hatása ugyanúgy.

Egy település karakterét nemcsak a műemlék épületek, hanem a rá jellemző, hagyományos településszerkezet, a hagyományos utcaképek, az utcát alkotó jellegzetes házak, azok telepítése, tömege, homlokzata és részletei is alkotják. Ez az eltérő arculat ad egyéni, sajátos vonzerőt a településnek, az ott lakók és az ide látogató idegenek számára is.

IV. Összefoglaló

IV. a.) Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés.

Magyargencs területe több régészeti lelőhelyet és épített örökségi emléket megőrzött, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. Bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani ezekre az értékekre, legyen szó nyilvántartott régészeti lelőhelyről, régészeti érdekű területről, vagy a településen ez idáig megőrzött hagyományos építészeti emlékekről. Egy-egy régi épület, útszéli szobor, temetői sírjel, stb. pusztulása egy olyan visszafordíthatatlan és pótolhatatlan folyamat része, amely saját múltunk – nem egy esetben – tudatos rombolásához vezethet. ... esetében a figyelem annál is indokoltabb, mivel a településen viszonylag kis számban őrződött meg ezek az értékek, amelyek ugyanakkor igen szép példái a Balaton-felvidéki népi kultúra évszázados hagyományainak.

Újabb régészeti leletek (váratlan) előkerülése a település egész területén várható, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés. A talaj bolygatásával járó tevékenységek során régészeti szempontból kiemelten vizsgálendő területek általában véve a tervezett aszfaltos utak építésével érintett területek, illetve gazdasági hasznosításra kiszemelt területek, vagy egyéb beépítésre szánt területek.

Beruházás és tervezése esetén, már a tervezés legelején javasolt a Hivatal előzetes állásfoglalásának beszerzése. Ebben a hivatal nyilatkozni tud arról, hogy az érintett területen időközben vett-e nyilvántartásba régészeti lelőhelyet, vagy épített örökségi emlékeket, illetve, hogy az adott beruházás megvalósításához hozzá fog-e járulni, és ha igen, akkor milyen feltételekkel. A Hivatal állásfoglalásának kialakításához a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendelettel összhangban elrendelheti örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetését.

IV. b.) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.

Magyargencs településfejlesztésében – sok hasonló léptékű kistelepülés sorsához hasonlóan – 1975-1976-ig érvényesült a korábbi politika szemlélete, melynek következtében sok érték megsemmisült. Az utóbbi mintegy 20 év településépítésének integrált értékmegőrző alapállása már tudatosan figyel a történeti környezet védelmére, mégis szükség van a meglévő értékek védelmére. Észrevehető, hogy egy-egy műemlék, vagy műemlék jellegű épület képes meghatározni az egész utca karakterét. Ezért az utcakép megőrzésében az ilyen épületeknek kiemelt jelentősége van.

Jelenleg a szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető. Az épített örökség épületeinek esetében folyamatos karbantartás, állagmegóvás szükséges. Az új építkezések esetében figyelembe kell lenni a helyi hagyományokon alapuló jellegzetes szerkezetét, illetve látványát, mely célok elérésére a rendezési terv pontos, szakszerű előírásokat fogalmaz meg. Ezek következetes betartásával el lehet(ne) érni azt, hogy Magyargencs megőrizze sajátos hangulatát és jellegét. Kívánatos lenne a helyi védelemről szóló rendelet megalkotása, mely egyfajta védelmet jelentene a lokális természeti és épített örökségi értékek számára.

IV. c.) A kulturális örökség szempontjából pozitív és negatív hatások mérlege.

Pozitív hatások mérlege:

A településen az elmúlt évtizedekben a fejlesztések oly irányúak voltak, hogy a település megőrizte hagyományos beépítésű utcás-falu szerkezetét. Az utóbbi években, évtizedekben emelt lakóépületeinek tömege és külső megjelenése, bár nem minden esetben illeszkedik a hagyományos utcaképben, a település hangulata megőrizte élhető jellegét. Dicséretesnek látszik az is, hogy a rendezési tervben az új házak nagyobb számban csak a foghíjtelkeken, illetve a már korábbról kijelölt

utcazszakaszokban lettek kijelölve. A római katolikus templom jó karban van, az evangélikus templom helyreállítása most van folyamatban, a községi temetője, utcái tiszták, portái rendezettek, régi épületei közül többet felújítottak, illetve a kor igényeinek megfelelő hasznosítást is biztosítottak. A három kúriaépülete közül kettő jó állapotban, az egyik felújítása még várat magára. A falu fokozatosan fejlődik, üteme és iránya nem veszélyezteti alaptevéő karakterének megváltoztatását

Negatív hatások mérlege:

Régi épületállománya nagyrészt kicserélődött. Az utóbbi években emelt családi házak közül többet olyan látni, melyek a helyi hagyományok teljes mellőzésével épültek és ez által idegen látványt nyújt a faluképben. Régi épületei közül vannak olyanokat is, ahol azok felújítása megbontja az épület homlokzatának arányait. A községi temető gondozott, de fásítása szükségesnek látszik. Szintén megoldásra vár a Barcza-kúria felújítása.

Itt is, mint annyi már magyarországi településen, zavaróan hat a meggondolatlanul elhelyezett villanyoszlopok és villamosvezetékek sokasága. A település nem rendelkezik Helyi Védelmi rendelettel, melynek megalkotását javasoljuk.

Napjainkban szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás. Ennek megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető.

IV. d.) Röviden összefoglalva:

Jelen hatástanulmány konkrét beruházásokkal nem foglalkozik. Mindazonáltal a beruházások lelőhelyekre gyakorolt hatását hangsúlyoznunk kell, miszerint a kivitelezés során a lelőhelyek jelentős része elpusztulhat, még abban az esetben is, ha megelőző ásatás keretében lehetőség nyílik ezek feltárására. Ennek elkerülése érdekében javasoljuk a beruházások tervezésénél, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket mindenképpen kerüljék el. Egyúttal felhívjuk a figyelmet, hogy a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. Az időközben előkerült lelőhelyekről a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal vezet közhiteles nyilvántartást. Javasoljuk, hogy a beruházások előtt, de legkésőbb a tervezés fázisában kérjék ki a Hivatal véleményét.

Magyargencs településrendezési terve elfogadott településfejlesztési koncepcióra épül. Az előkészítést megalapozta a mikrotérségi gazdaságfejlesztési program. A tervezett fejlődés fő iránya a Veszprém megyei Területrendezési Terv elveihez, főbb funkcióihoz igazodva, a munkahelyteremtés, a szolgáltatási szektor minőségi fejlesztése, az idegenforgalom, a turizmus lehetőségeinek kihasználása és a kapcsolódó lakóterület fejlesztés. Ezt a szerepet döntően a meglévő építészeti, természeti adottságokra, értékekre alapozva tudja betölteni a település. Az integrált értékvédelem tudatos tervszerű munkáját a kulturális örökségvédelem rendezési tervi megfogalmazása, a naprakész értékleltár, az építészeti értékek helyi védelméről szóló rendelet minél előbbi megalkotása segítheti.

A túlzott mértékű lakóterület fejlesztést nem célszerű folytatni, a rendezési tervben előírányzott, lehatárolt terület hasznosítása látszik a még elfogadható, kezelhető mértéknek.

Nyilatkozat

Alulírott Pintér László régész kijelentem, hogy a City Plus Bt. megbízásából Magyargencs község településrendezési terve alátámasztó munkarészét képező kulturális örökségvédelmi hatástanulmány tervezett megoldása megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá kijelentem, hogy a hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem. A munkát Fazekas Róbert településrendező tervezővel való együttműködéssel, egyeztetve végeztem el.

(MSCS 2006. május).